

Fülep Dániel

Tolerancia, fobofóbia, globalizáció

1 A tolerancia kifejezése napjainkban

A tolerancia napjaink közbeszédének egyik meghatározó kifejezése. A közéletben leggyakrabban az antiszemitizmus, a cigányság, a homoszexualitás, a bevándorlás, a rasszizmus kapcsán halljuk. Jellemző szókapcsolata a “zéró tolerancia”, és gyakran együtt jelenik meg az újsütetű “másság”, “kirekesztés”, “gyűlöletbeszéd”, “politikai korrektség” szavakkal.

Tudvalevő, hogy az aktuálpolitika erőteljesen használatába vette a tolerancia kifejezést és a hozzá kapcsolódó szavakat. Felfigyelhetünk arra, hogy a szóhasználat a médiában gyakran egyoldalúan, csak bizonyos csoportok érdekeinek a védelmében használatos. Általános észrevételünk lehet még, hogy a tolerancia nevében olykor a véleménynyilvánítás egyoldalú korlátozásának, sőt büntetésének eseteivel is találkozhatunk. Ismerjük továbbá a gúnyolódás, a megbotránkoztatás, a hazugság, a nyilvános blaszfémia szabadjára engedésének megannyi esetét, amit szintén a toleranciára hivatkozva követelnek meg eltérni másoktól. A toleranciára – vagy épp annak a hiányára – való hivatkozás a nemzetközi médiában és a világpolitikában akár egész országok ellen folytatott lejárató kampány eszköze is lehet.

A tolerancia – elszakítva azt eredeti jelentésétől – ma jellemzően erőteljes ideológiai fegyverként szolgál az emberiség morális, világnézeti és politikai átalakítására. Ez elsősorban éppen azoknak a csoportoknak árt leginkább, akiknek az érdekvédelmére való hivatkozással az ilyen visszaélések megtörténnek. A tolerancia helyes értelmezése és alkalmazására azonban elengedhetetlen ahhoz, hogy a globalizációs folyamatok jó irányba haladhassanak. Melyek a toleranciával való visszaélés jellemző megnyilvánulásai? Mit is jelent a tolerancia valójában? E kérdések jelentősége – mint látni fogjuk – nem más, mint az igazsághoz való viszony maga.

2 Tolerancia és a nemi devianciák

A magyar sajtóban a kilencvenes évek kedvelt liberális témája lett a mindenféle kisebbségnek kijáró tolerancia.¹ A „többséget” célzó üzenet hatására szinte már szégyenletes volt nem liberális kisebbségben lenni. Mindez arra készítette a „többségieket”, hogy ha normális embernek akarják érezni magukat, minél előbb fedezzenek fel magukban valamilyen „kisebbségi” vonást. Azoknak, akik nem tudtak kisebbségivé válni, egyet tehettek csupán: nem normális „többségiként” *feltétlenül* tolerálniuk kell a normalitást megtestesítő kisebbségeket.

A tolerancia itt máris a „többségieket” térdre kényszerítő, átalakító, az igazságot feltétlenül a „kisebbségiek” igazával azonosító eszközzé vált.

A toleranciára való hivatkozás kezdeti időszakában az LMBT² szexuális orientációt követő embereket még csak tolerálniuk kellett a többségieknek. Ez azt jelentette, hogy őket nem lehet megalázó bánásmódban részesíteni, nem lehet diszkriminálni (például iskolában, munkahelyeken), sem pedig jogilag büntetni. A tolerancia ekkor még emlékeztet annak eredeti jelentésére, de máris döntő csúsztatások mutatkoznak. Kezdetben a „másságot” toleráló

¹ A témát nagyszerűen összegzi Löffler Tibor (*Fobofóbia*, in: Magyar Nemzet, 2015.07.23.), akinek a gondolatmenetét itt mi is követjük.

² Az LMBT (ritkábban: MLBT) betűszó a nemzetközi szóhasználatban elterjedt angol LGBT (GLBT) betűszó magyar megfelelője. A rövidítés feloldása: leszbikusok (nőkhöz vonzódó nők), melegek (férfiakhoz vonzódó férfiak), biszexuálisok (nem csak egy nemhez vonzódóak) és transzneműek (a nemi szerepeket részlegesen vagy teljesen felcserélő, esetleg a külső nemi jegyeiket is megváltoztató csoport). Az elnevezés ezen szexuális kisebbségek összefoglaló megjelölésére használatos.

heteroszexuális többség értékrendje az uralkodó, és e kereteken belül kell megtalálni a többség és a „szexuális kisebbségek” békés egymás mellett élésének lehetőségét. A szexuális másság tolerálásának közkeletű elve lett az, hogy a szexuális orientáció magánügy, és senkinek nincs köze ahhoz, hogy mi történik a négy fal között. Tehát a toleranciát nem az értékrend igazságtartalmára vonatkoztatták, hanem egyszerűen arról volt szó, hogy a domináns „többségnek” kell toleránsnak lenni a recesszív „kisebbséggel” szemben, bármiféle értékítélet nélkül.

2.1 A házasságkötési és az örökbefogadási jog követelése

A toleranciára való helytelen hivatkozás akkor vált egészen nyilvánvalóvá, amikor az egynemű párok részére jogot kezdtek követelni a házasságkötésre és gyermekek örökbefogadására. Ez a két fejlemény már nem fér bele az igazságtól elszakítottan értelmezett, pusztán a „többségtől” a „kisebbségek” felé, mintegy mennyiségi alapon elvárt tolerancia fogalmába sem, mert törvényesítésük eleve feltételezi a „többség” és „kisebbség” közötti határok elmosását. Az egyneműek „házasságért” és a gyermekek örökbefogadási lehetőségéért folytatott harcának mögöttes, de jól látható, egyre kevésbé titkolt lényege a (heteroszexuális) „többség” gondolkodásmódjának radikális átforgatása.

A házasság és az örökbefogadás lehetőségének a törvényesítése eszközként jelenik meg a (heteroszexuális) többség értékrendjének a megváltoztatásához. A többségtől már nem toleranciát várnak el az LMBT részére, hanem a szexuális másság totális elfogadását. A deviáns nemi orientációt nem szabad semmiképpen sem megkülönböztetni, hanem szimpla emberi szexuális szokásként kell tekinteni minden értékítélet nélkül. Ebben a szemléletben értelmetlenné válik a „heteroszexuális” és a „homoszexuális” fogalma, de még a „szexuális orientáció” és a „mátság” is. Amit pedig végképp és legfőképpen tilos, bármiféle erkölcsi értékítéletet megfogalmazni a homoszexuális magatartással kapcsolatban. A toleranciával való illetlen visszaélés a differenciálás elvi lehetőségét támadja, és ezáltal éppen azt teszi lehetetlenné, hogy a toleranciáról egyáltalán beszélni lehessen.

A toleranciával való visszaélés nemi orientációval kapcsolatos harci eszköze a „homofóbia” közismert fogalma által való megbélyegzés, amit bárki megkaphat, aki kritikát fogalmaz meg vagy egyet nem értését nyilvánítja ki az LMBT „egyenlő jogaival” kapcsolatosan. Ideológiai terror jön létre, ami a heteroszexuális gondolkodásmód erőszakos átforgatása érdekében a tolerancia fogalmát még az igazságtól elválasztott – többségi elvű – értelmezésében is elsöpri.

E folyamat következtében azok, akik korábban még toleránsnak számítottak, máról holnapra megkaphatják a homofóbia bélyegét. Ma már nem elég elutasítani a melegek diszkriminálását és megalázását, hanem ma már az értékrendben való teljes azonosulást és egyetértést követelnek. Aki nem ért egyet a melegházassággal, és ennek nyilvánosan hangot mer adni, máris homofóbnak nevezik. Azonnal kirekesztik, mondván, hogy az illető „kirekesztő”, és hiába ragaszkodik az isteni törvény létehez, a metafizikai és erkölcsi kategóriákhoz, az ő véleményének a „mátsága” már „más”. A normalitás még „mátságként” sem jelenhet meg. Itt derül ki, hogy a liberális kánon milyen hamis, hiszen a „mátság tisztelete és védelme” csak az értékeket megkérdőjelező, azzal szembemenő magatartásoknak jár ki.

Miként a tolerancia, ha elszakítjuk az igazságtól, értelmetlenné válik, vagy miként a „kisebbség” és a „többség” fogalma is ellenőrizhetetlen szófordulat lesz, úgy a „homofóbia” is definiálatlan marad. Bárkit homofóbbá nyilváníthatnak, és ez a jelenség kísértetiesen hasonlít ahhoz, ahogyan a kommunisták a szegényparasztokat kuláknak, a szociáldemokratákat fasisztának bélyegezték. Ehhez hasonló a homoszexuális kapcsolatát nyíltan vállaló olasz divattervező-páros, Domenico Dolce és Stefano Gabbana esete. A „bevállalás” korábban hősként ünnepelt példái azon nyomban

megkapták a homofóbia bélyegét, amint kifejtették, hogy nem értenek egyet a melegházassággal.³

2.2 A megbélyegzés az ideológiai terror eszköze

Akik toleranciát hirdettek, gyakran az intolerancia gyakorlói, akik erőszakos, militáns gyakorlatot folytatnak az LMBT pozitív diszkriminációját elutasítókkal, az isteni és természeti törvényekre hivatkozókkal szemben. A jogvédők és az „elnyomott szexuális kisebbségek” soraiból nincs senki, aki nyíltan fel merne lépni a megbélyegzés agresszív gyakorlata ellen, és türelemre intene a házasság és a család tradicionális értékeinek védelmezőit. A liberális jogi küzdelmek már régóta operálnak a fóbiával végződő fogalmakkal⁴, aminek az a célja, hogy a nem liberális módon gondolkodók, akiket homofóbnak, xenofóbnak, iszlamofóbnak stb. nyilvánítanak, abnormálisnak érezzék magukat, és a társadalom pedig kirekessze őket.

A fóbiázás gyakran vezet látványos önellentmondásokhoz. Szembetűnő, hogy például ugyanazok a „jogvédők”, akik homofóbiát kiáltanak, pozitív diszkriminációt és a társadalmi normák átalakítását követelik a „kisebbségek” számára, pusztán azon az alapon, mert kisebbségek, és kritikátlanul beszélnek például az „iszlamofóbiával” szemben is, miközben nem veszik észre, hogy a »Kalifátusban nincs pride«.⁵

A „melegjogi mozgalmak” intoleráns csoportjai hasonló cipőben járnak, mint annak idején Lenin fiai voltak. A kommunisták között mindig volt egy keménymag, akik úgy gondolták magukról, hogy az eszme leghivatottabb képviselői. E „legjobbak” az aktuális igazakból szervezték meg az újabb és újabb Internacionálét, melyek szervezeti keretet adtak az elhajlók elleni küzdelemnek is.

A homogén egységként elképzelt, a nyilvánosság előtt csak „LMBT-közösség” néven emlegetett gyülekezet tagjai azonban nem feltétlenül ismerik el egymást egyenjogúnak vagy egyenértékűnek. Jól példázza ezt az Egyesült Államokban megfigyelhető helyzet. Vannak melegek, akik nem közösködnek transzszexuálisokkal és a transzvesztitákkal, míg a fekete és a latin melegek sem mentesek a kölcsönös faji ellentétektől. Dolce és Gabbana divattervezők esete pedig azt bizonyítja, hogy a mindenféle kiközösítés és megbélyegzés ellen fellépő melegjogi

³ <http://www.pinknews.co.uk/2015/03/14/gay-fashion-designers-dolce-and-gabbana-attack-non-traditional-families/>; <http://www.news.com.au/entertainment/celebrity-life/dolce-gabbana-sorry-for-anti-gay-comments/story-fn907478-1227485306198> (Utolsó letöltés: 2015.10.14.)

⁴ E szavakban a -fóbia (φόβος – phobos) szórész általában egy görög, ritkábban latin eredetű szóhoz kapcsolódik. A -fóbia szavak jelentős része valódi tartalommal bír, ezért a használatuk az adott esetben indokolt lehet. Fóbiás kifejezések előfordulnak a pszichiátriában (irracionális, lekötelező félelem valamitől), a kémiában (kémiai averzió), a biológiában (mikroorganizmusok egyes tulajdonságainak, például környezeti averziójának leírására), és az orvostudományban (hiperszenzitivitás például zajra, fényre) is. Továbbá igen sok fóbia szó és lista van az irodalomban ahol a -fóbia szót csak érdeklődéskeltés céljából kapcsolják akármilyen más szóhoz.

A -fóbia nemzetiségek vagy egyéb csoportok szembeni ellenérzést is leírhat. Ilyen értelemben a fóbiázás az anti- csatlakozó szó szinonimájaként használatos. Az ellenérzés, illetve előítélet egy állapotra, vagy anyagra is vonatkozhat. Ezek a szavak politikai vitákban gyakran módosult jelentéssel, egyfajta szitokszóként vesznek részt. Ide tartozik például a homofóbia, az iszlamofóbia, vagy a xenofóbia és az antiszemizmus is.

⁵ A Melegek, Leszbikusok, Biszexuálisok, Transz- és Interszexuálisok Nemzetközi Egyesülete (ILGA) felhívta a figyelmet, hogy az ugandai helyzet – ahol 2014. februárjában Yoweri Kaguta Museveni ugandai elnök hétfőn írta alá a jogszabályt, amelynek alapján a „sorozatos bűnelkövetők” akár életfogytiglani börtönbüntetést is kaphatnak – egyáltalán nem egyedülálló: hét országban halálbüntetés is jár azért, ha valakinek homoszexuális. Ilyen Irán, Szaúd-Arábia, Jemen, Szudán, Nigéria, Mauritánia és Szomália. Ugandához hasonlóan életfogytiglani börtönbüntetés járhat a melegeknek Tanzániában, Malajziában, Guyanában és Bangladesben. Marokkóban, Kenyában és Jamaicában pedig akár 14 év börtön is járhat nekik – számol be a The Independent. In: <http://www.independent.co.uk/news/world/politics/and-you-thought-uganda-was-bad-map-shows-where-in-the-world-it-is-worst-to-be-gay-9152558.html> (U.l.: 2015.10.16.) A „félvilágosult” mohamedán országokban sem fenéig tejfel azonban az élet a melegek számára: Szaúd-Arábiában (amely az USA legfőbb szövetségese a térségben) 2010-ben ötszáz (!) korbácsütésre és öt év börtönre ítélték egy homoszexuális férfit. Nem régen, pedig Törökország (amelyik az Európai Unió tagjelöltje) belügyminisztere titulálta a szexuális másságot – a sertéshúsvéssal együtt – a becstelenség és az embertelenség megnyilvánulásának. In: <http://www.economist.com/node/21546002> (U.l.: 2015.10.16.)

mozgalmaktól egyáltalán nem áll távol a kiközösítés és megbélyegzés, ha az „LMBT-közösségen” belül másképpen gondolkodókkal találják szembe magukat.

A megbélyegzés eszközeivel előre haladó ideológiai terror legnagyobb veszélye az, hogy nem látni a határát az újabb és újabb „szexuális jogoknak” és a többség értékrendjével szemben támasztott újabb követelményeknek. Ha a nemiségre és a házasságra vonatkozó isteni, erkölcsi és természeti törvények negligálásával intézményesíteni lehet a meglegházasságot és az azonos neműek örökbefogadási jogát, van-e valós elvi akadály például a pedofília elfogadtatásának, vagy miért is ne követelhesék a zoofilek, hogy házasságot köthessenek a kedvenc állataikkal? Mi az akadály a többnejűségnek vagy a többférjűségnek? A női kvóták mellett miért nincsenek LMBT-kvóták is? Miért is ne lehetne engedni a gender-mainstreaming akaratának, amely a nemek közötti egyenlőséget hirdetve élesen szétválasztja a nemiség biológiai és társadalmi karakterét, hogy a tradíció írmagját is kiirtsa a személyi szabadság oltárán? Ha magától értetődő a „szivárványcsalád”, miért is ne lenne cél az „apa” és az „anya” fogalmának eltörlése? Hogy-hogy még nem érvényesül az iskolai szexuális felvilágosítás során is az „egyenlőség” elve? Ha a nemiség morális korlátai érvénytelenek, miért is ne mutassák be minden iskolásnak a szexuális élet magától értetődő elemeként az LMBT mindenféle elképzelhető nemi aktusait? Sőt, nem diszkriminatív-e az LMBT betűszó használata, ha egy sor „szexuális kisebbség” hiányzik belőle? Ezeknek a kérdések semmivel sem abszurdabbak, mint azok a melegjogi aktivisták által menedzselte, napjainkban életbe léptetett, új keletű törvények, amelyek néhány évtizeddel ezelőtt szintén elképzelhetetlennek tűntek. Ott tartunk, hogy aki komolyan kétségbe meri vonni ezeknek vagy az ehhez hasonló kérdéseknek az alapját és jogosságát, azonnal megkaphatja a homofóbia vádját.

Ebben az ideológiai terrorban a közéleti szereplők könnyen nyomás alá helyezhetők, lejáráthatók és akár lemondásra is kényszeríthetők. A fóbiával való megbélyegzés bevett eszköz a karrier megtörésére, az ellenkező véleményen levő egzisztenciájának a megtámadására. Napjainkban ezerszer meg kell gondolnia bárkinek is, hogy nyilvánosan megszólaljon ezekben a kérdésekben, nehogy homofóbnak nyilvánítsák, nyilvánosan meghurcolják, és költséges pereket akasszanak a nyakába.

2.3 Fobofóbia

Az ideológiai zűrzavar miatt bekövetkezni látszik az a tragikomikus paradoxon, hogy a homofóbként megbélyegzett emberek védekezésépp alkalmazni kezdik az LMBT melegjogi aktivisták és jogvédők érvelését. Vállalják a stigmát, hogy homofóbok, mégpedig azzal az indokkal, hogy fóbiájuk is csak egyfajta beállítottságot jelöl a többi között, és ezért „kisebbségnek” nyilvánítják magukat, akiket mindenféle jogok illetnek meg.⁶ Ha a homoszexualitás és bármiféle LMBT szexuális magatartás „egyenértékűen” kezelendő szexuális magatartás, akkor ezen az alapon a homoszexuális magatartástól való idegenkedés is lehet egy „kisebbség” jellemzője, és máris megvan az indok a jogaik elismeréséhez.

A káosz jellemző tünete, hogy a másokat lehomofóbozók sem ússzák meg, hogy „lefóbiásozzák” őket. A homofóbia mintájára minden további nélkül beszélhetünk *heterofóbiáról*, de ez még nem minden. Már használatos a *fobofóbia* fogalma, amely a mások (vélt) fóbiáitól való félelmet fejezi ki. A fóbiázás az ideológiai zűrzavarnak már-már szórakoztató paródiája, melynek örülete egyúttal a kérdések örök igazságtól való elszakításának törvényszerű büntetéseként is értelmezhető.

⁶ <http://mno.hu/velemenyt/fobofobia-1296622> (U.l.: 2015.10.14.)

3 Iszlamofobia

A toleranciával való visszaélés másik illusztris példáját az iszlám európai térhódításával kapcsolatban figyelhetjük meg. A nem keresztény vallásokat és jelesül az iszlámot a keresztényeknek nem csupán tolerálni vagy elviselni kell, hanem pozitíven „elfogadni” és nagyra értékelni. Hiszen a II. Vatikáni Zsinat is az iszlámmal kapcsolatban nem toleranciáról, hanem „nagyrabecsülésről” beszél.⁷

Az indokok között szerepel az az érv, hogy a muzulmánok nagy többsége nem ismeri fel magát az iszlám nevében elkövetett barbár cselekedetekben.

Az érvelés szerint a vallás szót gyakran azonosítják az erőszakkal, pedig a „vallások”⁸ arra kaptak meghívást, hogy a béke, s ne az erőszak hírnökei legyenek.

3.1 Muszlim konferencia - kérdőjelekkel

2014. december 3-4-én nagyszabású konferenciát rendeztek a kairói az Al-Azhar Egyetemen. Az iszlám világban egyedülálló jelentőségű, történelmi jelentőségű szimpózium, amelynek létrejöttét az Iszlám Állammal⁹ kapcsolatos állásfoglalás sürgető volta motiválta, elítélte a terrorizmust és a szélsőségeket.

Százhusz országból mintegy hétszázan vettek részt – muszlim és keresztény képviselők jelentek meg, többek között II. Tavadrosz kopt pápa és a keleti egyházak vezetői, valamint a muszlim világ vallási vezetői – a szunnita iszlám legfőbb oktatási központjában tartott konferencián, amelynek zárónyilatkozata¹⁰ az emberiség elleni büntettnek minősítette az iszlám szélsőségességet. A vallás nevében elkövetett erőszakot még nem ítélték el ilyen magas rangú muszlim fórumon.

A dokumentum kimondja, minden erőszakot, mely azt célozza, hogy a keresztények hagyják el az iszlám csoportok által ellenőrzött területeket, „bűnténynek minősül”. A nyilatkozat megfogalmazása egyértelmű: az Iszlám Államnak és az „al Nusra” iszlamista csoportnak nincs köze a „valódi” iszlámhoz. A védtelenek terrorizálása, elűldözése, az ártatlanok meggyilkolása, a szent helyek elpusztítása az emberiség elleni büntet, amit az iszlám elítél.¹¹

Maga az a tény, hogy a konferencia létrejött, és a nyilatkozat megszületett, azt mutatja, hogy az iszlám vallási és világi értelmiségét foglalkoztatja a kérdés, hogy mit lehet tenni a terrorizmus ellen. Fontos, hogy a nyilatkozat az vallási értelmiség (ulema)¹² felelősségét hangsúlyozza, hogy

⁷ II. Vatikáni Zsinat, *Nostra aetate* 3.

⁸ Manapság divatos az a meggyőződés, hogy a változó alakjuk ellenére lényegét tekintve a vallások mind ugyanazok, ezért teljesen legitím és problémamentes, hogy mindenkinek megvan a maga vallása. Ez a nézet azonban nem felel meg a vallás hermeneutikájának, sem történetiségének, mert statikus képen szemléli a vallásokat, nem látja a köztük mutatkozó átmenetet, és teljesen felszínes a szellemi tartalom megítélésében. A vallás és a hit viszonya az egészen nagy különbözőségeket mutat. A hit fogalma egyáltalán nem fordul elő az összes vallásban, és nem is játszik lényeges szerepet mindegyikben, és amennyiben egyáltalán előfordul, nagyon különböző dolgot jelent. De hasonlóképpen nagy különbségeket fölfedezve beszélhetünk az üdvösséget illetően is, amely kérdés egyáltalán nem jelenik meg mindenhol, és ahol mégis feltűnik, ott olykor egészen eltérő értelmezésben. A vallások a végső céljukat tekintve is igen különbözőek. Egyáltalán nem célja mindegyiknek, hogy az emberhez eljuttassák Istent, az embert pedig Istenhez. A vallások egészen eltérően viszonyulnak a transzcendenciához, feltéve, ahol egyáltalán ismerik azt; markánsan különbözőek az istenképek, lényeges eltéréseket láthatunk az istenség és az ember, az istenség és a világ, valamint a világ és az ember közötti viszony leírásaiban, az emberképet illetően.

⁹ Az Iszlám Állam (ad-Dawlah al-’Islámiyyah), más néven Iraki és Levantei Iszlám Állam vagy Iraki és Szíriai Iszlám Állam (angol rövidítéssel ISIS) egy szunnita dzsihádistá terrorszervezet, melynek megalakulásában és sikeres előrenyomulásában az USA-nak és szövetségeseinek számos, máig nem tisztázott jel szerint komoly felelőssége van.

¹⁰ A szöveg eredetije itt érhető el: <http://www.azhar.eg/conf2014/ar-eg/> (U.l.: 2015.10.14.)

¹¹ <http://www.magyarKurir.hu/hirek/tortenelmi-jelentosegu-iszlam-konferenciat-tartottak-az-al-azhar-egyeteme> (U.l.: 2015.10.14.)

¹² Arabul ulamá („vallástudósok”), amely az iszlám vallástudósainak, azaz a vallástudomány művelőinek kollektív megnevezése. Az ulema alapvető funkciója a saría – az iszlámon alapuló jog – szerint való ítélkezés illetve a vallástudományok művelése és tanítása. Az ulema magába foglalja a klasszikus muszlim dialektikus teológia (kalám)

harcoljanak a terrorizmus iszlám-értelmezése ellen. Kimondja, hogy mindaz, amit a terroristák és szélsőségesek csinálnak, emberiség elleni bűn, s hogy e negatív jelenségekben „az iszlám ártatlan”. Felismeri, hogy Nyugaton jelen van az iszlámtól való félelem, és elhatározza, hogy ez ellen küzdeni kell minden lehetséges eszközzel.

De a dokumentum nem tér ki arra, hogy a keresztényekre vonatkozóan mit jelent a káfir¹³ és a musrik¹⁴ kifejezés. Nincsen utalás arra, hogy az iszlám hogyan viszonyul a katolikus hit legszentebb titkához, a Szentháromság tanához, ami – politeizmusnak bélyegezve – hagyományosan a legnagyobb gyalázat a muszlimok szemében. Nem konkretizálja, hogy mekkora a vallási értelmiség, a wahhábizmus¹⁵, a szalafiták¹⁶, és konkrétan az Azhar Egyetem felelőssége az „arab tavasz”¹⁷ során – éppen például ott Egyiptomban – a keresztényekkel szemben elkövetett erőszakos cselekedetekben. A nyilatkozat nem beszél arról, hogy a XXI. században az iszlámnak milyen a viszonya az erőszakhoz, és mi a garanciája a változásnak, ha Mohamed vallása kezdetektől fogva¹⁸ erőszakos történelemmel bír. A véres politikai iszlám akkora probléma, hogy erre nem elég annyit mondani, hogy „az iszlám valójában a béke vallása”.

A dokumentum nem reflektál arra, hogy mit kellene tanítani azokról a hadiszokról¹⁹, amelyeket az erőszaktevők felhasználnak tetteik igazolására. A konferencia nem tér ki arra, hogy pontosan milyen a kapcsolata a jelenkori iszlámnak a középkori szövegekhez; szó szerint kell-e érteni a szunnát, s ha igen, ez hogyan igazodik a mai társadalmi követelményekhez?

A nyilatkozat nem foglalkozik azzal, hogy kinek van joga szöveget értelmezni az iszlámban. Márpedig ez a kérdés a muszlim hit egyik legnagyobb vallási problémájának tekinthető.

---

művelőit (mutakallimok), a misztika, a szűfizmus tudós követőit, a Korán-magyarzatok (tafszírok) szerzőit (mufasszírok), a jogtudománnyal (fikh) foglalkozó tudósokat (fakih, tbsz. fukahá), a jogforrásként szolgáló hagyományok (hadiszok) gyűjtőit (muhadiszok), illetve a saria alapján bármilyen ügyben ítélkező kádikát és a formális jogi vélemény (fatva) kiadására jogosult muftikat. Tágabb értelmezésben a nem túlzottan képzett, helyi szintű vallási vezetők, azaz mollák, imavezetők (imámok) és pénteki szónokok (hatibok) is ide érhetők, de általában a magas képzettségű réteget szokás az ulemával azonosítani.

¹³ A muszlimok és nem-muszlimok megkülönböztetésére használt kifejezés, a gaur megfelelője. Az ulema tagjai ma olykor árnyaltabban használják, mindenestre nem egyértelmű, hogy a keresztényeket minek tekintik.

¹⁴ Többistenhívő, pogány, bálványimádó, „társító”, aki nem hisz Allah egyedülvalóságában és azok, akik Allah mellett másokat is imádnak, akik Allah mellé riválisokat vagy társakat állítanak stb. Többesszáma: musrikún. (Lásd Korán 16:20, 61:9.)

¹⁵ A szunnita ághoz, azon belül hanbalita valásjogi iskolához tartozó Mohamed ibn Abdul-Wahhab XVIII. századi muszlim tudós nevéhez kötött, a XX. században kiteljesedett, modernizálás ellenes reformmozgalom, melyet azonban a négy klasszikus vallásjogi iskola egyike sem ismer el.

¹⁶ Az iszlámban a Szelef (vagy Szalaf) Mohamed Próféta (béke legyen vele) társainak generációját, illetve az őket követő két generációt (Tabiín - követők) jelenti. Ez a három generáció nagy vallási tudásról, istenfélelelről, igazságosságról és jötteiről volt híres. A szalafizmus igyekezett bebizonyítani, hogy az iszlám a modern korban is érvényes maradhat, illetve összeegyeztethető az értelemmel és a tudománnyal. A mai – magukat szelefitának nevezőket, akik a szunnita ághoz tartoznak – általában konzervativizmus jellemzi, illetve az, hogy az iszlám vallás csak bizonyos tudósait fogadják el.

¹⁷ „Arab tavasz” a 2011 elején az arab államokban – idegen titkosszolgálatok közreműködésére utaló jelek közepette – kirobbant és szervezett kormányellenes tüntetéssorozatokat nevezik. Az érintett országok közül Líbiában és Szíriában ma is teljes zűrzavar van. Az elnevezés beszédes, a „népek tavasza” kifejezéshez visszanyúlva terjedt el, amely az 1848-as európai forradalmi hullámra utal. Az úgynevezett „arab tavasz” közvetlen előzményeként 2010-ben tüntetések és kormányellenes megmozdulások kezdődtek az észak-afrikai országokban, melynek eredményeként az észak-afrikai kormányokat sorban megdöntötték, helyükön pedig vagy a teljes anarchia, vagy átmeneti nyugati bábkormány maradt. Az „arab tavasz” után még inkább elmondható, hogy egységes arab világról kulturális és érzelmi értelemben beszélhetünk, de politikai szempontból nem.

¹⁸ Példát találunk már a Mohamed életéből is, gondolhatunk a Khaybar falu vezetőjének kegyetlen kivégzésére, vagy a Qurajza törzs medinai kiirtására. Az iszlám katonai erőszak segítségével terjeszkedett, a muszlim seregek rohamos sebességgel hódítottak már a kezdetektől, s került uralmuk alá alig 150 év leforgása alatt Bizánc, Perzsia, egész Észak-Afrika, az Ibériai-félsziget nagy része, Szíria, Délkelet-Anatólia, illetve Irán vidéke és Transzoxánia.

¹⁹ A Hadisz Mohamed saját mondásainak és tanításainak, illetve hallgatolagos jóváhagyásainak gyűjteménye, amelynek egy részét a Szunna (Mohamed életmódja és példamutatása) képezi. Az iszlám legtöbb irányzatában – kivéve például a koránitákat – a Hadisz közvetlenül a Koránt követő második legfontosabb forrás. A Hadisznak két része van: az egyik az isznád, azaz a hagyományozók sora, a másik a matn, azaz a tartalom. A Hadisz jegyzi fel a Próféta szavait, cselekedeteit és jóváhagyását, illetve az élet minden területére vonatkozó magyarázatait és értelmezéseit. A Hadisz a muszlim tudósok különböző gyűjteményeiben található meg, amelyeket a muszlim civilizáció korai évszázadaiban állítottak össze. Hat ilyen gyűjteményt tartanak a leghitelesebbnek.

Korábban az írástudók értelmezték a szövegeket, de amióta a többség tud olvasni, és minden szöveg bárki számára elérhető akár már mobiltelefon segítségével is, mi az elvi és a gyakorlati akadálya annak, hogy a korán ájait²⁰, vagy a szunnát bárki a maga elképzelései szerint értelmezze? Milyen alapon, milyen tekintély alapján lehet azt mondani, hogy amit a fundamentalisták csinálnak, az nem az „igazi” iszlám? El kellene magyarázni, hogy miért rossz az, ahogy ezek a „radikálisok” (és általában a politikai iszlám) hozzányúlnak ezekhez a szövegekhez, ki tekinthető hiteles írásmagyarázónak, és jó volna látni azt a vallási fegyelmet, ami a mindennapi életben megnyugtatóan rendezzi az írásértelmezés kérdését.

A szunnita iszlámban azonban nem létezik, soha nem is létezett, és nem is létezhet papság²¹, nincsen semmilyen, a pápához és tanítóhivatalhoz akár csak hasonlító hivatal és intézmény, így nem túlzás azt állítani, hogy az iszlámon belül néhány alapvető szabály betartása mellett mindenki a saját elképzelése szerint foghatja fel a maga muszlimságát. Azonban ha a jó muszlimságnak az egyetlen bírója maga Allah, és csakis Allah nyilatkozhat arról, hogy valaki jó muszlim-e vagy sem, akkor a közösségből sem lehet kizárni senkit, még azokat sem, akik nyilvánvalóan szembemennek az iszlám alapelveivel, de formailag betartják azt.

A muszlim hittudósok maguk is úgy gondolják, hogy a terrorizmus ellen muszaj fellépni katonai eszközökkel. De az iszlám részéről akkor várható továbblépés, ha a jövőben rákérdeznek, honnan erednek az erőszakos megnyilvánulások, és miért van ilyen sikerük. Alapvető kérdés, hogy az erőszak vajon az iszlám alapjaiból következik, vagy történelmi körülmények eredményezik, melyekbe belekerült az iszlám, s így vissza is utasíthatja, mint azt a kereszténység is tette önreflexiójában.²² Így azonban elkerülhetetlen, hogy az iszlám önkritikát gyakoroljon. Ezen kérdések tisztázása nélkül nem oldódik meg az a probléma, hogy sok ember muszlim vezetőktől kap biztatást arra, hogy a saját személyes problémáikért a „gazdag Nyugatot” tegye felelőssé, és nem oldódnak meg azok a fegyelmi és teológiai problémák, amik az iszlám kavalkádot irányíthatóvá, a teóriát és a gyakorlatot megegyezővé tehetné, és feloldaná az iszlám monoteizmus és a keresztény hit sarkalatos különbözőségeit.

A nyilatkozat mereven elutasítja, hogy vallási kérdésként, az iszlám belső problémájaként tekintsen a terrorizmus kérdésre. Holott égetően szükséges volna világosan kimondani, hogy mi az „igazi” iszlám, mert csak ehhez mérten van értelme arról beszélni, hogy mi „nem az igazi” iszlám. De milyen tekintély tehetné ezt meg?

3.2 Mit várhatunk az iszlámtól?

A 2014. decemberében megtartott kairói konferencia után, ami bizonyítja, hogy a világ muszlim vezetői sem képesek válasz adni ezekre a kérdésekre, továbbá 1400 év történelmi tapasztalatával együtt, napjaink multikulturalista és integrációs kísérleteinek sikertelenségét látva az EU és a

---

²⁰ A Koránt 114 fejezet (szúra, azaz ‘kerítés’) alkotja, amelyek rövid versekből (ája) válnak. A Korán összesen 6348 áját tartalmaz.

²¹ Az ulemát nem lehet klérusnak nevezni, mert nem végez semmilyen áldozatbemutatást, s nem képez elkülönült csoportot sem.

²² Az emlékezet megtisztítása „mindenkitől az alázat bátor cselekedetét igényli, tudniillik azoknak a vétségeknek a beismerését, melyeket a Krisztus nevét viselők követtek és követnek el”. Azon a meggyőződésen alapul, hogy „A kötelék miatt, mely a titokzatos testben összekapcsol minket, mi magunk is hordozzuk az előttünk éltek bűneinek és tévedéseinek terhét, akkor is, ha tetteikért nincs személyes felelősségünk és nem tudunk helyettük felelni a szíveket egyedül ismerő Isten ítélőszéke előtt”. II. János Pál még hozzáteszi: „Mint Péter utóda sürgetem, hogy az Egyház az életszentségnek Urától kapott ajándékával megerősítve boruljon térdre Isten előtt az irgalmasságnak ebben az évében, és kérjen bocsánatot gyermekei korábbi és jelenlegi bűneiért”. (Incarnationis mysterium, 11.) A pápa megismétli, hogy „a keresztényeknek viselniük kell a felelősséget az elkövetett mulasztásokért Isten és a viselkedésük által megbántott emberek előtt”, majd erre a következtetésre jut: „Úgy kell ezt megtenniük, hogy semmi viszonzást sem várnak, s erőt egyedül Isten szeretetéből merítsenek, 'mely kiáradt a szívünkbe' (Róm 5,5).” Uo. A pápa számos felszólalásában, köztük a Tertio millennio adveniente (TMA) apostoli levél 33. pontjában is már megjelölte az egyház előtt azt az utat, melynek során megtisztíthatja emlékezetét a múlt bűneitől és a megbánás példáját adhatja a magánszemélyeknek és a polgári társadalmaknak.

tagállamok szintjén egyaránt, nem jogos-e a félelem a kontrollálatlan iszlám beáramlás demográfiai, biztonsági, kulturális, vallási hatásaitól?

Kétségtelen, hogy a kérdéseket árnyaltan, a maga összetettségében kell kezelnünk. De az iszlámmal kapcsolatos alapvető félelmek egyszerűen nem oldhatóak meg erőltetett szövegek szintjén, unásig ismételt klisék segítségével, mi szerint az „igazi” iszlám valójában a „béke vallása”, a terroristák ellentétben állnak a Koránnal stb. Igen, az iszlám egy nagyon összetett jelenség, de éppen ez az aggodalom talán legfőbb alapja. Mert mire lehet számítani egy olyan kulturális-politikai-vallási konglomerátummal kapcsolatban, amelyben a vallásos elit és a politikai csoportok véleménye, de az egyszerű sokaságé is radikálisan különbözhet, és semmi remény nincsen arra, hogy legalább egységes iszlám álláspontról, tanításról, fegyvelemről beszélhessünk? Remélhetünk-e békés integrációt 1400 év történelmi tapasztalatának a tükrében? Igaz, hogy elméletileg meg tudjuk különböztetni a vallási iszlámot a politikai iszlámtól – de a valóságban hol húzódik a határ a kettő között, és különválasztható-e a kettő? Ki tudja rendre utasítani, féken tartani a „hamis iszlámot”? Mennyiben beszélhetünk „békés vallásról”, ha ahhoz kezdettől fogva egy erőszakos civilizációs gépezet tartozik? A titkosszolgálati és nemzetbiztonsági szakértők sora szerint szervezettnek és irányítottak tekinthető illegális bevándorló áradat napjainkban (2015 ősze) jócskán felerősíti ezeknek a kérdéseknek az aktualitását. Az iszlámmal kapcsolatban olyan alapvető problémákkal állunk szemben, amit nem lehet a toleranciára való pusztán hivatkozással a szőnyeg alá söpörni.

Miközben jogos a higgadtság és a józanság megőrzésének a kívánalma, mégis tragikusnak nevezhető, hogy aki az iszlámmal kapcsolatban kérdéseket, aggodalmakat fogalmaz meg, mi több, azt a határozott álláspontot képviseli, hogy ne adjunk teret az iszlám térhódításának, arra ma gyorsan rásütik az *iszlamofóbia* bélyegét. Különösen is furcsa ez, ha hozzátesszük, hogy ezt a bélyegzést éppen az a liberális média gyakorolja leginkább, amelyik a legteljesebben kiállt²³ a francia Charelle Hebdo-nak az alpári stílusú gúnyrajzai mellett, amellyel a katolikus Egyház mellett az iszlámot és Mohamedet is rendszeresen gyalázza. Amíg a jogos kritika és félelem a liberális médiában és politikában „tolerálhatatlan iszlamofóbia”, addig az ízléstelen gúnyolódás és blaszfémia „szólásszabadság”, mi több, „európai érték”.²⁴

4 Antiszemitizmus

A toleranciára való hivatkozás és a másként gondolkodók főbiásnak való kikiáltása nemcsak az erkölcsi téren mutatkozik meg látványosan, mint amit a homofóbiával illusztráltunk, nem csupán vallási-kulturális téren mutatkozik meg, amit az iszlamofóbia kérdése jelez, de megjelenik közvetlenül politikai szinten is, aminek legjobb példája talán a *xenofóbia* és az *antiszemitizmus* gyakran hallott vádja.

---

²³ A PEN irodalmi és emberi jogi szervezet 2015. márciusában jelentette be, hogy a Charlie Hebdo a PEN Amerikai Központjának május 5-i gáláján Toni és James C. Goodale-díjat kap a szólásszabadság bátor képviselőjéért. A Charlie Hebdo francia satirikus magazin díjat átvevő képviselőit – néhány író bátor tiltakozása ellenére – álló ovációval köszöntötték a nemzetközi írószervezet New York-i Természettudományi Múzeumban megrendezett irodalmi gáláján. <http://www.napigazdasag.hu/cikk/42741/> (U.l.: 2015.06.10.)

²⁴ Kövér László, a Magyar Országgyűlés elnöke együtterzését fejezte ki a Francia Nemzetgyűlés és a Francia Szenátus elnökének a Charlie Hebdo satirikus hetilap székházában szerdán elkövetett terrorista merénylet miatt. Hangsúlyozta, Magyarország mélyszégyenüléssel ítéli ezt a példátlanul erőszakos cselekedetet, amely ártatlan emberek életét oltotta ki, és egyben támadást jelent az emberi méltóság és az alapvető európai értékek, mint a szólásszabadság és a demokrácia ellen. <http://nol.hu/belfold/kover-ez-tamadas-az-alapveto-europai-ertekek-ellen-1508525> (U.l.: 2015.10.14.)

4.1 Az antiszemitizmus jelentése

Az antiszemitizmus kifejezés a Sémtől, Noé fiától származó sémi vagy szemita²⁵ népekről (többek között az arabokról és a zsidókról) kapta a nevét. A latin eredetű szó 'szemitaellenességet' jelent.

Magyarul vizsgálva a kifejezést, a valami / valaki iránti ellenszenv a magyarban nem feltétlen jelenti annak gyűlöletét. Valakinek vagy valaminek az ellenzése (az „ellenesség”) sokkal enyhébb, jelenti a tiltakozást, ellenállást, de nem feltétlen a tettegességet és a bántalmazást.

Bár más népek és nyelvek is tartoznak a szemita népek csoportjába (például a máltaiak is), az antiszemitizmus szót általában érzelmi, gazdasági, faji és politikai alapokra épülő ellenszenv értelmében használják a zsidó néppel, illetve vallással szemben.

4.2 Az antiszemitizmus kifejezés használata napjainkban

Az antiszemitizmus tehát etimológiailag nem csak a zsidóságra vonatkozik, hanem vonatkozik például az arabokra is, és nem jelent gyűlöletet. A kifejezés mai használata azonban mára gyökeresen eltért annak eredeti jelentésétől, egyszerre jelent egyfajta zsidóellenes főbiát és gyűlöletet, s a II. Világháború óta gőzerővel épülő Új Világrendben (*New World Order*) ilyen értelmezésben egy nagyon erős és hatásos (törvényileg megtámogatott) politikai fegyverré vált.

A kifejezéshez szerteágazó társadalmi, teológiai kijelentések, történeti és politikai jelenségek és események társíthatóak, okainak hátteréről ma már jelentős irodalom áll rendelkezésre, ezeknek a vizsgálata azonban nem szükséges a fogalommal való visszaélés illusztrációjához.

4.3 Antiszemita kérdések

Megfigyelhető, hogy ma bármilyen – zsidókat érintő – kritikát vagy sérelmet antiszemitának minősítenek, ha az származását vagy identitását tekintve zsidó embert ér, pláne, ha Izrael államról van szó. A sovinszta zsidók, a cionisták nem csak megbélyegzik bírálóikat, de a holokausztra való örökös hivatkozással büntetést követelnek rájuk. Ez természetes ellenszenvet szül, ami tovább fokozza a feszültséget, gyűrűzi újra és újra a vádaskodás és a megbélyegzés ördögi körét.

Csak néhány példa a teljesség igénye nélkül: a cionizmussal²⁶ való egyet nem értés, Izrael állam katonai agressziójának kritikája, a palesztinok évtizedek óta tartó üldözése és kiszorítása, Izrael állam háborús bűneinek a firtatása, a gázai gettó fenntartása, a nemzetközi törvények figyelmen kívül hagyása, az ENSZ által is többször elítélt jogtalan kolóniaépítések a megszállt területeken, a hágai székhelyű Nemzetközi Büntetőbíróság (ICC) elutasításának kérdése mind-mind „antiszemitának” minősülnek. Az Amerikai Egyesült Államokkal való együttműködésre vonatkozó aggályok, a Hágai Nemzetközi Bíróság által is a nemzetközi jogot sértőnek minősített 8 méter magas betonfal, a nacionalista állami törvénykezés és szabályozás kritikája, vagy akár csak a nukleáris fegyverekre való pusztá rákérdezés is könnyen megkaphatja az antiszemitizmus

---

²⁵ A szemita fogalmat a Göttingában tanító August Ludwig Schlözer polihistor, történész, a statisztika és a szociológia tudományok megalapozója alkotta meg 1781-ben. Később Johann Gottfried Eichhorn teológus és orientalista 1787-ben alkalmazta a nyelvészetben. Joseph Arthur de Gobineau francia író 1853-ban a „Essai sur l'inégalité des races humaines” (magyarul: A Fajok közötti egyenlőtlenség okairól) című művében kapcsolta össze a naturalista rasszfogalommal. Ernest Renan francia történész és filológus 1855-ben megjelent írásaiban fejtette ki azt, hogy a „szemitizmus” a szemita népek „szellemét” jelenti, amelyet negatívan értékelt az indogermán népek „szellemével” szemben. De Renan ezt a véleményét a Moritz Steinschneiderrel folyó vitában kezdetben nem a zsidók ellen fogalmazta meg, hanem általában a sivatagi szemita népek vallásai ellen, beleértve az iszlámot is. A szemita vagy sémi nyelvek közé olyan nagy történelmi, vallási és politikai jelentőségű nyelvek tartoznak, mint az akkád, az arab vagy a héber.

²⁶ A cionizmus zsidó nemzeti mozgalom és ideológia a világon szétszórta élő zsidók egy hazába, a Sion körüli Izraelbe való összegyűjtésére, másrészt a zsidó érdekek védelme a világ más országaiban. A cionizmus a mai formájában 1897-ben jött létre. Első kongresszusát Bázelen szervezte Herzl Tivadar budapesti születésű újságíró és író. Ő jelentette meg a cionizmus *Die Welt* című lapját is. A kongresszus célja az volt, hogy jogilag elismert hazát teremtsen a zsidóságnak Palesztinában. 1948. május 14-én az ENSZ kihirdette Izrael megalapítását.

vádját. Az évszázadok során ténylegesen gyakran fellángoló feszültségeknek az okai között elemezni a zsidóság saját felelősségét igen kockázatos vállalkozás. A zsidóság és a szabadkőművesség, vagy éppen a zsidóság és a kommunizmus kapcsolata veszedelmes tabutéma. Aki bármi ilyenről kérdez, intoleránsnak minősítetik a zsidósággal szemben, és nyilvános meghurcolásnak, munkahelyvesztésnek, sőt bírósági pereknek nézhet elébe.²⁷ Mi több, a kortárs cionizmus megingathatatlan erkölcsi alapjául szolgáló holokauszt történelmi kutatása, sőt az azzal kapcsolatos bármilyen komoly kérdésfeltevés szinte lehetetlen e vád azonnali elhangzása nélkül. A verbális megbélyegzéshez ráadásul a Büntető Törvénykönyv²⁸ alapján kiszabható tényleges szabadságvesztés, börtönbüntetés, a közügyektől való eltiltás lehetősége, és további esetleges állami szankciók lehetősége is társul. Mindez történik megint csak a toleranciára való hivatkozással.

5 Keresztényellenesség

A toleranciára való téves hivatkozás sajátos megnyilvánulása figyelhető meg keresztényellenességre vonatkozóan. Érdeemes felfigyelni arra, hogy amíg az előző példák – homofóbia, iszlamofóbia, antiszemitizmus – gyakran hallott, veszélyt jelző hívószavakként jelennek meg a közéletben és a közgondolkodásban, addig a keresztényellenességgel, keresztényüldözéssel kapcsolatban nem találunk hasonlót. Az előző kifejezések logikája mentén akár *krisztofóbiáról* is beszélhetnénk²⁹, de nem beszélünk, mert a keresztényeket ért támadások a liberális jogvédők számára nem érdemelnek különösebb figyelmet. A probléma mértékéhez és súlyához mérten³⁰ a keresztények ügye szinte alig kerül szóba egyáltalán. A keresztényüldözést a világ végső soron „tolerálja”. Sőt, amint az EU-ban különösen is megfigyelhető, éppen a tolerancia nevében követnek el sérelmeket a keresztényekkel szemben. A toleranciára való téves hivatkozás tehát nemcsak az erkölcstelenség védelmére (ld. homofóbia), a jogos kérdések eltussolására és a bűn biztosítására (ld. iszlamofóbia, xenofóbia, antiszemitizmus), de a valós sérelmek elkendőzésére és igazolására is szolgál. A kereszténységgel kapcsolatos hallgatás ez utóbbinak jó példája.

5.1 A Katolikus Egyház egyedülálló volta – Dominus Iesus

A Hittani Kongregáció 2000. augusztus 6-án kibocsátott *Dominus Iesus* kezdetű nyilatkozata *Jézus Krisztus és az Egyház egyetlen és egyetemesen üdvözítő voltáról* veretesen összefoglalja a katolikus Egyház mibenlétét és egyedülálló mivoltát.

A hívőknek vallaniuk kell, hogy – az apostoli jogfolytonosságban gyökerező³¹ – történeti folytonosság van a Krisztus által alapított Egyház és a katolikus Egyház között: “Krisztus egyetlen Egyháza, (...) melyet Üdvözítőnk feltámadása után a pásztor Péternek adott át (Jn 21,17), és őrá meg a többi apostolra bízta terjesztését és kormányzását (vö. Mt 28,18), és

²⁷ Ma a revizionista vagy holokauszt-tagadónak nevezett nézetek hirdetése a következő országokban bűncselekménynek számít: Ausztria, Belgium, Csehország, Franciaország, Izrael, Lengyelország, Litvánia, Magyarország, Németország, Olaszország, Románia, Svájc és Szlovákia.

²⁸ Magyarországon Sólyom László köztársasági elnök aláírásával 2010 áprilisától lépett életbe a Btk. új paragrafusa, amely alapján akár 3 év szabadságvesztést is kaphat az, aki a törvény szerint nagy nyilvánosság előtt a holokauszt áldozatának méltóságát azáltal sérti, hogy a holokauszt tényét tagadja, kétségbe vonja vagy jelentéktelen színben tünteti fel.

²⁹ Joseph Weiler, a New York-i Egyetem jogászprofesszora, az európai országok törvényeinek szakértője szerint a többség vallása Európában ma a szekularizáció. Weiler ennél tovább is megy, s az antiszemitizmus vagy az iszlamofóbia mintájára megalkotja a krisztofóbia fogalmát, melyet először 2003-ban, a keresztény Európáról írott könyvében használ. Lásd: Joseph Weiler: *Un'Europa Cristiana: Un saggio esplorativo*. BUR Saggi, Milano, 2003.

³⁰ 2015. március 27-én az ENSZ Biztonsági Tanácsa a világszerte fokozódó keresztényüldözés problémájával foglalkozott. A keresztényüldözés világjelenség, és az utóbbi évek terrorakcióinak legfőbb célpontja a kereszténység. A statisztikák szerint a vallási okból elkövetett terrorcselekmények közel hetven százaléka az utóbbi húsz évben a keresztények ellen irányult, és ez a tendencia csak erősödik.

³¹ Vö. II. Vatikáni Zsinat: *Lumen gentium* konstitúció 20. p.; Szt Ireneusz: *Adversus Haereses*, III, 3, 1-3: SC 211, 20-44; Szent Ciprián: *Epist.* 33,1: CCL 3B, 164-165; Szent Ágoston: *Contra advers. legis et prophet.* 1, 20, 39: CCL 49, 70.

mindörökre az igazság oszlopának és erősségének rendelte (1Tim 3,15), e világban mint alkotmányos és rendezett társaság a Péter utóda és a vele közösségben élő püspökök által kormányzott katolikus Egyházban létezik [subsistit in].”³²

Krisztusnak tehát egyetlen Egyháza van, mely a Péter utóda és a vele közösségben lévő püspökök által kormányzott katolikus Egyházban létezik.³³ Azok az egyházak [s itt a bizánci rítusú, Rómától elszakadt egyházakra gondolhatunk], melyeket, bár nincsenek teljes közösségben a katolikus Egyházzal, nagyon szoros kötelékek – az apostoli jogfolytonosság és az érvényes Eucharisztia – fűznek hozzá, valóban részegyházak.³⁴

Ezért ezekben az egyházakban is Krisztus Egyháza van jelen és működik, jóllehet hiányzik a katolikus Egyházzal való teljes közösség, mert nem fogadják el a primátus katolikus tanítását, melyet Isten akarata szerint Róma püspöke objektíven birtokol és gyakorol az egész Egyház felett.³⁵

Azok az egyházi közösségek ellenben, melyek nem őrizték meg az érvényes püspökséget és az Eucharisztia misztériumának eredeti és teljes valóságát [ezek jellemzően a protestáns közösségek],³⁶ nem egyházak a szó sajátos értelmében; mindazonáltal akiket e közösségekben megkeresztelnek, azok a keresztség révén beletestestülnek Krisztusba, s ezért bizonyos, jóllehet tökéletlen közösségben vannak az Egyházzal.³⁷

A keresztség ugyanis természete szerint a Krisztusban való élet teljes kibontakozására irányul a teljes hit megvallása, az Eucharisztia és az Egyházban való teljes közösség által.³⁸

5.2 Extra Ecclesiam nulla salus

Az Úr Jézus a belé vetett hitet és az Egyházhoz való tartozást az üdvösség feltételének jelenti ki: „*Aki hisz és megkeresztelkedik, üdvözülni, aki nem hisz, az elkárhozik.*” (Mk 16,16)

Az *extra ecclesiam nulla salus* (lat. 'az Egyházon kívül nincs üdvösség') kegyelemtani alaptétel jelentése, hogy az üdvösség csak az Egyház által érhető el. A tétel hagyományos gyökere az Úr Jézus üdvösségre vonatkozó kijelentésének péteri magyarázata: ahogy Noé bárkája a vízözöntől való szabadulás eszköze volt, úgy a keresztség az üdvösség eszköze. (vö. 1Pét 3,20) Krisztus mennybemenetele után is egyetlen közvetítője az üdvösségnek. A vele való kapcsolatot a szentségek fejezik ki és biztosítják, s az Egyház ennek a találkozásnak a kerete. A szentség a kegyelem közlésének az egyetlen rendes módja. A keresztség az Isten népébe való beiktatás szentsége. Mivel Jézus a keresztséget az Egyházra bízta, azért csak az Egyházon keresztül érhető el az üdvösség. Ez az elv már az egyházatyáknál is megjelenik: Antiochiai Szent Ignác, Szent Ireneusz, Órigenész, Szent Ciprián is alkalmazták.

A Megváltó azonban arról is tanít, hogy léteznek a legitim vallási közösségen (akkor a zsidóság) kívül is igaz lelkiületű vallásos istenkeresők, ám nekik is az Egyház az otthonuk: „*De más juhaim is vannak, amelyek nem ebből az akorból valók. Ezeket is ide kell vezetnem. Hallgatni fognak szavamra, s egy nyáj lesz és egy pásztor.*” (Jn 10,16)

Isten országának örömhíre minden kor minden emberének szól. Az Egyház küldetése az egész világra kiterjed. „*Menjetez tehát, tegyétek tanítványommá mind a népeket! Kereszteljétek meg*

³² II. Vatikáni Zsinat: *Lumen gentium* konstitúció 8. p.

³³ Hittani Kongregáció: *Mysterium Ecclesiae* 1. p.: AAS 65 (1973) 396–408.

³⁴ II. Vatikáni Zsinat: *Unitatis redintegratio* 14–15. p.; Hittani Kongregáció: *Communio notio* levél 17. p.: AAS 85 (1993) 838–850.

³⁵ Vö. I. Vatikáni Zsinat: *Pastor aeternus* konstitúció: DS 3053–3064; II. Vatikáni Zsinat: *Lumen gentium* konstitúció 22. p.

³⁶ Vö. II. Vatikáni Zsinat: *Unitatis redintegratio* 22. p.

³⁷ Uo.

³⁸ Uo.

őket az Atya és a Fiú és a Szentlélek nevére, és tanítsátok meg őket mindannak a megtartására, amit parancsoltam nektek. S én veletek vagyok mindennap, a világ végéig.” (Mt 28,19)

Isten szolgája XII. Pius pápa a *Mystici Corporis* kezdetű körlevelében egyértelmű különbséget tesz azok között, akik ténylegesen, és akik csak kívánságaik szerint tartoznak az Egyházhoz:

„Az Egyház tagjai közé valójában csak azokat kell számítanunk, akik az újjászületés fürdőjében részesültek, és az igaz hitet vallják, és sem szármalmas módon önként nem vonták ki magukat a test szervezetéből, sem törvényes tekintély nem zárta ki őket valami súlyos véték miatt.”³⁹

A körlevél végén a pápa megemlíti azokat is, akiket „öntudatlan vágyódásuk a Megváltó titokzatos Testével kapcsolatba hoz, és akiket legkevésbé sem zár ki az örök üdvösségből”⁴⁰

Itt arra utal a pápa, amit a teológia a *vágykeresztség* (lat. *baptismus flaminis*) fogalmával fejez ki. Már az egyházatyák is tanítják, hogy bár a keresztség eszközszerűen szükséges az üdvösségre, de a jóhiszemű pogányoknál is lehetséges az üdvösség. A Trienti Zsinat tanítja, hogy a szeretetből fakadó őszinte vágy a keresztség föl vételére pótolhatja a vízkeresztséget (*votum sacramenti*). Láthatjuk a pogány Kornéliusz megtérésénél, hogy a Szentlélek elővételez olyan kegyelmi hatásokat, amelyek egyébként a keresztségből folynak (ApCsel 10,44–45). A vágykeresztség nem közli az eltörölhetetlen jegyet és nem ad valódi egyháztagságot sem, de maga a kegyelem az egyéni buzgóság és jóakarát következtében nagyon is gazdag lehet.

Bizonyos értelemben tehát lehetséges a szentségen kívüli megigazulás, de ahhoz látni kell, hogy a szentségek valójában Krisztus megváltói tevékenységén nyugszanak, és annak kegyelmeit közvetítik, s végső forrásuk a megdicsőült Krisztus. Neki megvan a kisugárzó ereje, s ezzel az erővel találkozhatnak azok is, akik nem jutnak el a valódi hithez és a szentségekhez.

Tehát az Egyház látható határain kívül is lehet üdvözülni, azonban ez korántsem könnyű. Az üdvösség elnyeréséhez szükséges kegyelmi eszközök rendszeren az Egyházban érhetőek el. XII. Pius pápa említi, hogy a nem-keresztény istenkeresők olyan helyzetben vannak, „melyben saját örök üdvösségük felől nem lehetnek biztosak; mert noha a Megváltó titokzatos Teste utáni öntudatlan vágyódásuk és sóvárgásuk létezik, mégis igen sok, és igen nagy mennyei adománynak, segítségnek vannak híjával, melyeket csak a katolikus Egyházban tudnának elnyerni.”⁴¹

A pápának ezek a szavai egyrészt elutasítják azokat, akik teljességgel kizárják az üdvösségből az Egyházhoz nem tartozókat, másfelől helyreigazítja azok vélekedését, akik hamisan azt állítják, hogy az ember minden vallásban egyformán üdvözülhet. Viszont „azt sem kell gondolni, hogy az Egyházba való belépés bármilyen szándéka elégséges ahhoz, hogy az ember üdvözüljön. Megkívántatik ugyanis, hogy a kívánságot, melynek révén valaki az Egyház irányába fordul, a tökéletes szeretet hassa át; és a nem kifejezett (burkolt) kívánságnak csak akkor lehet eredménye, ha az embernek természetfeletti hite van.”⁴²

Mindez két dolgot jelent. Egyrészt lehetséges tehát az Egyház határain túl is üdvözülni, másrészt viszont azt is, hogy kifejezetten az Egyházzal szemben nem! A más vallású embert is a katolikus Egyház üdvözíti, mert esetleges jó szándéka hozzá kapcsolja. Egy más vallású embert is csak Krisztus üdvözítheti. Tehát nem a pogány vallása által, hanem sokkal inkább hamis vallása ellenére üdvözül, mert Isten figyelembe veszi emberileg nézve legyőzhetetlen tévedését (*error invincibilis*).

Az istenhit nélküli emberre azonban ez nem áll. Az egy és igaz Isten, a mi teremtőnk és urunk, műveiből, az emberi értelem természetes világosságánál biztosan megismerhető. Isten létét

³⁹ XII. Pius pápa: *Mystici Corporis*, In: DH 3802.

⁴⁰ Uo.

⁴¹ XII. Pius: M. C. DH 3804.

⁴² DH 3872.

bizonyítani lehet. A felnőtt ember önhibáján kívül nem, hanem csak saját súlyos bűne következtében juthat abba a helyzetbe, hogy nem tud Istenről.

A vallástalan ember üdvössége ezért komoly veszélyben van. Szent Pál apostol hirdeti: *„Mert ami benne láthatatlan: örök ereje és isteni mivolta, arra a világ teremtése óta műveiből következtethetünk. Nincs hát mentségük, mert fölismerték az Istent, mégsem dicsőítették Istenként, s nem adtak neki hálát, hanem belevesztek okoskodásaikba és érteni nem akaró szívük elhomályosult. Kérkedtek bölcsességükkel és oktalanná váltak.”* (Róm 1,20) A Zsidókhöz írt levélben pedig ez áll: *„Hit nélkül pedig nem lehet senki sem kedves, aki ugyanis az Istenhez járul, hinnie kell, hogy Ő van.”* (Zsid 11,6)

Aki tudva és akarva elhagyja az Egyházat, és haláláig meg nem tér, annak sorsa megpecsételődött: *„Én vagyok a szőlőtő, ti a szőlővesszők. Aki bennem marad, s én benne, az bő termést hoz. Hisz nélkülem semmit sem tehettek. Aki nem marad bennem, azt kivetik, mint a szőlővesszőt, ha elszárad. Összeszedik, tűzre vetik és elég.”* (Jn 15,5)

5.3 “Az igazság oszlopa és biztos alapja”

A Katolikus Egyház nyíltan vallja, hogy Jézus Krisztus az Úr, és ezért Isten igazságát a maga teljességében és összességében semmilyen más vallás nem képes megragadni és hirdetni.

Az Úr Jézus a megtestesült Ige isteni személye, “az igaz Isten és igaz ember”, ezért Isten üdvözítő útjai kinyilatkoztatásának véglegességét és tökéletességét hordozzák akkor is, ha az isteni misztérium mélysége önmagában transzcendens és kimeríthetetlen marad. Az igazság egyetlen, teljes és tökéletes, mert aki mondja és teszi, vagyis a cselekvő alany az Isten megtestesült Fia.

Az Úr Jézus szavai, cselekedetei és egész történeti lényé az emberi valóságukat tekintve korlátozottak. Az Istenről elmondott igazság azonban nem veszíti érvényét és nem csorbul amiatt, hogy emberi nyelven hangozik el. A hitünk szerint valljuk, hogy a testté lett Ige az üdvösségtörténet teljes misztériumában – a megtestesüléstől a megdicsőülésig – az Atyából részesedő, valóságos forrása és megvalósulása Isten emberiségnek szóló egész üdvözítő kinyilatkoztatásának. A Szentlélek pedig, aki az Atyától és a Fiútól származik, megtanítja az apostoloknak és rajtuk keresztül minden idők egész Egyházának ezt a “teljes igazságot” (Jn 16,13). Ezért a katolikus hit vallja, hogy “az élő Isten egyháza az igazság oszlopa és biztos alapja”. (1Tim 3,15)

Krisztus követője tudja, hogy az evangélium üzenete az ellentmondás jele marad a világ végéig. A keresztény ember sorsában is azonosul Mesterével. *“Emlékezzetek arra az ígére, amelyet én mondtam nektek: Nem nagyobb a szolga az uránál. Ha engem üldöztek, titeket is üldözni fognak, ha az én ígémet megtartották, a tieteket is meg fogják tartani.”* (Jn 15,20)

5.4 Tolerálhatatlan kereszténység?

A modern, szekularizált, relativista, pluralista világban nem váratlan, hogy a kereszténységet és az Egyházat manapság egyre erősebb támadások érik. A keresztényeket egyre többször éri hátrányos megkülönböztetés vagy üldözés szerte a világon. Az egyes esetek indítéka ugyan más és más, a politikai és a gazdasági tényezők olykor lényegesen nagy súlyt képeznek, végső soron azonban mégis a tolerancia nevében (amikor a “felvilágosult nyugat” fordul saját “szülőanyja”, a kereszténység ellen) vagy éppen érdekében (amikor az iszlám harcol a “jogaiért”) történik. A kereszténység legnagyobb és megbocsáthatatlan bűne az e világ szemében az, hogy Krisztus keresztjét hirdeti, mint végső és teljes igazságot. E dolgozat keretein belül nincsen lehetőség a politikai és világhatalmi mozgatórugók tüzetes vizsgálatára. Meg kell azonban említenünk az Egyesült Államok és szövetségeseinek, valamint a cionista mozgalomnak és különböző felforgató szervezeteknek (pl. szabadkőművesség) a felelősségét abban, hogy a jogi környezet és a társadalmi hangulat megváltoztatása, valamint az iszlám terrorizmus és különösen az ISIS

kialakulása és felfejlődése okán a kereszténység soha nem látott mértékű üldözése zajlik szellemi, kulturális és fizikai szinten egyaránt.

A kereszténységgel szembeni negatív megnyilvánulásokat alapvetően két részre oszthatjuk: *intoleranciára* (ezalatt a keresztényellenes megnyilvánulásokat és azt érthetjük, hogy megpróbálják a keresztényeket kiszorítani a közéletből és a médiából), valamint *diszkriminációra*, ami a vallásszabadság törvényi korlátozása, ilyen szempontból pedig súlyosabb az intoleranciánál. Beszélhetünk a vallásszabadság, a szólásszabadság, a lelkiismereti szabadság ellen és a diszkriminatív egyenlőségi politika miatt elkövetett keresztényellenes tettekről. Lássunk néhány illusztrációt, a negatív megnyilvánulásoknak csak néhány típusából hozva példákat, a teljesség igénye nélkül.

Az Úr Jézus test szerint való születésének főünnepével, a karácsony is lett már a félreértelmezett tolerancia áldozata. A nagy nyugati egyházatyának, Szent Ágostonnak az édesanyjáról, Szent Mónikáról elnevezett, Los Angeles-szel egybeépült amerikai városban, Santa Monicában a helyi ateisták a város vezetésénél kezdeményezték, hogy tiltsanak be minden „látogatatlan kiállítást” a közterületen. Az ötlet bevallottan a betlehemek ellen irányult.⁴³ A Freedom From Religion Foundation elnöke, Annie Laurie Gaylor szerint⁴⁴ a vallás egyszerűen nem való a közterekre, és épp elég, hogy minden sarkon „adómentes” templom áll. Továbbá szerinte a döntés az állam és az egyház szétválasztásának fenntartását szolgálja.

A brüsszeli városházán 2012-ben úgy döntöttek nem állítják fel a hagyományos karácsonyfát a város főterén, csak egy erősen leegyszerűsített stilizált “elektronikus télfát” állítanak. A helyette felállított installációval a város lakosságának már majdnem negyedét kitevő muszlimok érzékenységét szeretnék tiszteletben tartani⁴⁵, más források szerint viszont egyszerűen csak modernitásukat akarják demonstrálni.⁴⁶

2014-ben Femen-fűriák pusztították el a betlehemi jászlat Brüsszelben – bizonyára a tolerancia és a nők jogai jegyében. Ugyanezen keresztényellenes és feminista szervezet egy tagja Ferenc pápa karácsony napi *Urbi et Orbi* áldása után nem sokkal a római Szent Péter tér Betleheméből a Kisdéd Jézus szobrát felkapta és hangos ordítások közepette elvitte. A félmeztelen nő keblein a *God is woman* (Isten egy nő) felirat volt olvasható.

De nem csak a karácsony átértelmezési vagy megsemmisítési kísérletei illusztrálják a kereszténység elleni nyílt támadásokat. 2011-ben történt, hogy az Európai Bizottság diákoknak készített naptárából kimaradtak a keresztény ünnepek, így a karácsony és a húsvét is, amelyben azonban szerepeltek a zsidó, a mohamedán, a hindu, a szikh és a kínai ünnepek.⁴⁷

A keresztény meggyőződés politikai üldözése az EU-ban a legfelsőbb politika szintjén is megnyilvánul. Emlékeztet Rocco Buttiglione, az olasz kormány európai ügyekért felelős miniszterének az esete 2004 őszén. Ismeretes, hogy az Európai Parlament baloldali és liberális pártjainak erőteljes nyomására az olasz filozófus, politikus visszalépett európai biztosi jelölésétől.⁴⁸ Buttiglionét a homoszexuálisokra és az egyedülálló anyákra tett – az európai baloldaliak szerint negatív, valójában az eredeti értelmükből kiforgatott – kijelentései miatt támadták. „Gondolhatom azt, hogy a homoszexualitás erkölcsi bűn, de ez semmilyen politikai jelentőséggel nem bír, mert az erkölcsi bűn nem politikai kategória. A politikában a

⁴³ http://mandiner.blog.hu/2012/11/21/szekularis_monica-show_tilos_betlehemezni (U.l.: 2015.06.16.)

⁴⁴ <http://latimesblogs.latimes.com/lanow/2012/11/nativity-scene-ban-the-atheists-won-on-this.html> (U.l.: 2015.06.16.)

⁴⁵ <http://www.bbc.com/news/world-europe-20302574> (U.l.: 2015.06.16.)

⁴⁶ <http://www.euronews.com/2012/11/12/many-are-not-fans-of-brussels-modern-art-christmas-tree/> (U.l.: 2015.06.16.)

⁴⁷ http://erdely.ma/hitvilag.php?id=83357&cim=kihagytak_a_kereszteny_unnepeket_az_eu_s_naptarbol (U.l.: 2015.06.16.)

⁴⁸ <http://news.bbc.co.uk/2/hi/europe/3734572.stm>. (U.l.: 2015.10.16.)

diszkrimináció tilalma a fontos” – foglalta össze a bizottsági meghallgatáson elítélt kijelentését a Heti Válasznak adott interjújában.⁴⁹

Az olasz politikus szerint legalább négy, egymástól különböző lobbicsoport fogott össze ellene: az Európai Parlamentben van egy erős keresztényellenes lobby, ezért a parlament számos határozatában szembefordult a katolikus egyházzal. Ahogyan Rocco Buttiglione kifejtette: „A keresztényellenesek relativisták, és úgy gondolkodnak, hogy bárki, aki velük szemben őrzi hitét, és keresi az igazságot, az ellenség. Az ellenem indított támadásban résztvevő másik csoport a homoszexuális lobbis volt... ők egy kisebbséget képviselnek, aki szerint a homoszexuálisokkal szembeni diszkriminációnak akkor lesz vége, ha a velük szemben kritikus véleményeket diszkriminálni lehet. A harmadik az olaszellenes lobbis volt, akik a megtestesült ördögnek tekintik Berlusconi-t, pedig én közről ismerem őt, és biztosíthatok mindenkit, lehet, hogy esendő férfiú, de igaz ember. Végül a negyedik lobbis az Amerika-ellenes csoportosulás.”⁵⁰

Buttiglione a lengyelországi Lublin katolikus egyetemén mondott beszédében kijelentette: az Európai Parlament „új inkvizíciót vezetett be, politikai irányvonalra és állásfoglalásra való tekintet nélkül. A testület a lelkiismeret alapján ítélt, hogy egy újfajta ortodoxiát, egyfajta ateista vallást vezessen be az unióban. Ezen ateista vallás számára csak egy igazság létezik, az, hogy az igazság nem létezik.”⁵¹

Az Európai Emberi Jogi Bíróság 2012-ben helyben hagyta a svéd bíróság azon döntését, ami alapján börtönbe kell vonulnia a homoszexualitást kritizáló szórólapokat osztogató négy embernek. A strasbourgi bíróság ítélete szerint a svéd bíróság döntése nem sértette a szólásszabadságot. Amíg tehát a keresztény tanítás kritizálása, a keresztényellenes megnyilvánulás, a nyilvános blaszfémia (pl. homoszexuális felvonulásokon, egyes művészeti kiállításokon) a szólásszabadság részeként értelmezendő, ugyanakkor a homoszexualitásról szóló keresztény, egyházi tanítás pusztán kifejtését vagy megvédését is „gyűlöletbeszédnek”, „homofóbiának” értékelik a nemzetközi jogvédő szervezetek, szankciókkal sújtják a helyi hatóságok, amit precedens értékűen helyeselnek a nemzetközi bíróságok is.

2013. április 23-án este Brüsszel főpásztorát, André-Joseph Leonard érseket négy félmeztelen Femen-aktivista támadta meg a Brüsszeli Szabadegyetemen a „Blaszfémia: büntett vagy vélemény szabadság” címmel rendezett konferencián. Miközben a belga püspöki konferencia elnöke beszédét tartotta, négy félmeztelen aktivista lépett a pódiumra, akik kiabálások és rikácsolások közepette a Lourdes-i Madonnát ábrázoló flakonokból vízzel locsolták le az érseket – futó kamerák előtt. Eközben az egyik meztelen fúria egy plakátot tartott a kezében a következő felirattal: „Stop Homophobia”. Mind a négy aktivista provokáló és szentségtörő feliratokat mázolt a felsőtestére: „My body, my rules”; „Anus Dei is coming”; „God save the gouine”; „In gay we trust”.⁵² Leonard érsek csendben várta meg a támadás végét, és nem védekezett. Olykor becsukta a szemét, kezeit pedig összekulcsolta. A jelenet után az erősen átázott érsek megcsókolta az egyik földre dobott Lourdes-i Szűzanya figurát. Az aktivistákat a biztonsági emberek elvezették. Az érseket már korábban is érték durva fizikai és jogi természetű támadások azért, mert az Egyház hitét és tanítását hirdette és képviselte.

A művészi élet is állandó terepe a keresztényellenes megnyilvánulásoknak. Szomorú példa erre Nitsch és Serrano zsidó alkotók – Magyarországon is teret kapott – Krisztus-gyalázása, vagy Győrffy László Szegeden kiállított botrányos és ocsmány műve. Figyelemre méltó, hogy jellemzően sohasem például a Tóra, a Talmud, a menóra válik az efféle megbotránkoztatás tárgyává, ami ellen a hatóságok és a jogvédő szervezetek egészen biztosan a lehető legszigorúbban fel is lépnének, de nem is éppen bármelyik távol-keleti vallás szimbólumai. A

⁴⁹ <http://valasz.hu/vilag/nem-adja-fel-10746>. (U.I.: 2015.10.16.)

⁵⁰ Uo.

⁵¹ *Ateista térhódítás Strasbourgban?*, Magyar Nemzet, napilap, 2005. január 14. péntek, 8. p.

⁵² <http://www.katolikus-honlap.hu/1301/brusszel.htm> (U.I.: 2015.06.16.)

progresszív baloldali ideológusok szeretik a vallásellenes művészetet – egészen addig, amíg az keresztényellenes.⁵³

Ismert a norvég közszolgálati televízió egyik legismertebb, legkedveltebb műsorvezetőjének, Siv Kristin Sællmannak az esete is. A helyi muszlim közösség vezetői tiltakozásba kezdtek, amiért a tévéhíradó egyik adásában a nyaklancán keresztet viselt. „A nyaklanccon függő kereszt sérti az iszlámot”, „ez a jelkép sérti a tévécsatorna semlegességét” – mondták. Ezt követően megtiltották, hogy a műsorvezető viselje ezt a mindössze 1,4 centiméternyi kis keresztet – tájékoztat a Vatican Insider.⁵⁴

A történet emlékeztet Nadia Eweida esetére, aki a British Airways alkalmazottjaként vezetői utasításra a munkahelyén nem viselhetett a nyakában keresztet. Az Emberi Jogok Európai Bírósága hét év elteltével hozott ítéletet az ügyében: a bíróság végül elismerte, hogy ez diszkriminatív intézkedés volt feljebbvalói részéről.⁵⁵

A keresztényekkel szemben azonban a nyílt pusztítás is zajlik. Ferenc pápa kijelentette: ma több vértanúja van az Egyháznak, mint az első századokban.⁵⁶ A kereszténység a legüldözöttebb vallás. Felmérések szerint világszerte a vallási indítékú üldözések 75-80 százaléka keresztények ellen irányul, évente 170 000 keresztény veszíti életét hite miatt, az üldözést elszenvedő hívők száma megközelíti a 200 milliót – szerepel az Európai Unió Püspöki Konferenciáinak Tanácsa által közzétett jelentésben.⁵⁷

A Vatikáni Rádió olasz szerkesztősége az Open Doors International, a Kirche in Not (Szükséget Szenvedő Egyház), az Amnesty International és a Human Rights Watch adatait gyűjtötte össze⁵⁸, amelyek azt igazolják, amit Ferenc pápa is metsző élességgel fogalmazott meg a 2015. március 15-i vasárnap-i Úrangyala imádság során: „A keresztényeket üldözik”.⁵⁹ Az utóbbi két évben a hitükért megölt keresztények száma az általuk összesített adatok szerint a négyszeresére emelkedett, 1201-ről 4344-re. Ebben az időszakban 1602 keresztény templomot gyújtottak fel vagy romboltak le.

A Vatikáni Rádió közlése szerint a keresztényüldözés feketelistáján az első tíz országból nyolc muszlim. A listavezető mégis Észak-Korea, ahol a kommunizmus nevében irtják a keresztényeket, feltehetőleg 50 ezer keresztényt tartanak lágeregekben. Üldözés zajlik Kínában is, ahol a katolikus egyház megosztott a földalatti és a hivatalos patrióta egyház között. Irakban 2000-ben még másfél millió keresztény élt, az amerikai háború következtében bekövetkezett káosz miatt azonban a többségüknek el kellett menekülnie vagy megölték, mára csak egyharmaduk maradt az országban.

A muszlim országokban a keresztényüldözés formája lehet gazdasági, etnikai vagy vallási jellegű. A legnehezebb helyzetben a Közel-Keleten Irán, Irak és Szíria, míg Afrikában Líbia, Nigéria, Szudán és Szomália és Kenya keresztényei vannak. Az iszlamista al-Shabaab, valamint a Boko Haram terrorszervezet tart rettegésben mindenkit: falvakat gyűjtanak fel, embereket ejtenek túszul, tesznek szexuális rabszolgává, vagy gyilkolnak meg. Irakban és Szíriában és Líbiában az Iszlám Állam terrorszervezet fegyveresei tartják rettegésben a lakosságot és

⁵³ <http://www.nationalreview.com/article/418083/liberal-hypocrisy-blasphemous-art-jonah-goldberg> (U.I.: 2015.06.16.)

⁵⁴ <http://magyarkurir.hu/hirek/keresztet-viselt-nem-vezetheti-teve-hiradot> (U.I.: 2015.06.10.)

⁵⁵ <http://www.magyarkurir.hu/hirek/pert-nyert-keresztje-miatt-elbocsatott-no> (U.I.: 2015.06.10.)

⁵⁶ <http://www.magyarkurir.hu/hirek/ferenc-papa-ma-tobb-vertanu-van-mint-az-első-századokban/?q=kereszt%C3%A9ny%C3%BCld%C3%B6z%C3%A9s> (U.I.: 2015.06.16.)

⁵⁷ <http://mno.hu/kulfold/riaszto-valosag-a-leguldozottebb-vallas-a-keresztenyseg-1062355> (U.I.: 2015.06.16.)

⁵⁸ <http://www.magyarkurir.hu/hirek/ket-ev-alatt-negyszeresere-nott-meggyilkolt-keresztenyek-szama/?q=kereszt%C3%A9ny%C3%BCld%C3%B6z%C3%A9s> (U.I.: 2015.06.16.)

⁵⁹ <http://www.magyarkurir.hu/hirek/ferenc-papa-isten-ingyenesen-es-igazan-szeret-minket> (U.I.: 2015.06.16.)

kényszerítik menekülésre a keresztényeket. A keresztények látványos tömeges kivégzéseinek képeit az egész világ ismerheti. Az Iszlám Állam 2014. júniusában lerohanta Irak második legnagyobb városát, az ősi Ninive helyén épült Moszult, ahol nagy lélekszámú keresztény lakosság élt kétezer éve. A polgárháború kitörése előtt 1,8 millió keresztény élt Szíriában, jelenleg 1,1 millióra tehető a számuk, és sokuk menekültként él saját hazájában.⁶⁰

2015. március 27-én, pénteken az ENSZ Biztonsági Tanácsa ülésének középpontjában a világszerte fokozódó keresztényüldözés problémája állt. A nemzetközi közösség és a világ közvéleménye egyre inkább tudatára ébred annak, hogy a keresztényüldözés világjelenség, és az utóbbi évek terrorakcióinak legfőbb célpontja a kereszténység. A statisztikák szerint a vallási okból elkövetett terrorcselekmények közel hetven százaléka az utóbbi húsz évben a keresztények ellen irányult, és ez a tendencia csak erősödik.⁶¹

6 A tolerancia mibenléte

6.1 A tolerancia fogalmi megközelítése

A tolerancia a maga eredeti filozófiai jelentésében elválaszthatatlan a bátorság erényétől, a jó és a rossz megkülönböztetésétől, valamint a lelkiismerettől.

A bátorság (lat. *fortitudo*) a négy sarkalatos erény egyike, mellyel az ember nehéz helyzetekben, fenyegető *rosszal* vagy *veszéllyel* szemben is helyt tud állni. A bátorság szentírásai megfelelője a lelki erősség, teológiailag *a megfeszített Krisztus erejében való részesedés*, mely erkölcsi erényként kitartóvá teszi az embert a *jóért* folytatott küzdelemben és a szenvedés viselésében. A bátorság és lelki erősség legnagyobb tette a vértanúság. A bátorság (v. lelki erősség) egyik kísérője a hosszan tűrés, a béketűrés, vagyis a *türelem* erénye (lat. *patientia*). Ennek segítségével az ember szomorúsággal, de mértéktartással viseli a jelenlét, elsősorban másoktól eredő *rosszat*.

Ezen belül találjuk meg a *tolerancia* (a lat. *tolero*, 'elvisel, eltűr' szóból) erényét, amely a türelem egyik fajtája. A tolerancia az emberiség megnyilvánulása. A másik ember *lelkiismeretének* aktív tiszteletben tartását jelenti. Amíg rossz volta és szándéka be nem bizonyosodik, a jót feltételezi róla. Így biztosít szabad teret a másoknak, ami elengedhetetlenül fontos a személy kibontakozásához.

A tolerancia lényege szerint tehát a lelkiismeretre irányul. A *lelkiismeret* (gör. *szüneideszisz*, lat. *conscientia*) az értelem ítélő aktusa, mellyel a személy a *jó* egyetemes ismeretét egy meghatározott helyzetben alkalmazza. Egyaránt kihatással van a múltra, a jelenre és az eljövendőre is: cselekvésre vagy a cselekvés megtagadására indítja az akaratot; visszatekintve megítéli a cselekedetet vagy magát a személyt, aki azt elkövette; s eligazít a további döntésekben. A *lelkiismeret szabadsága* a személy alapvető joga az igazság, elsősorban a vallási igazság megismeréséhez és szolgálatához.

Mindebből látható, hogy aki valóban toleráns, szomorúsággal, de mértéktartással viseli a jelenlét, elsősorban másoktól eredő *rosszat*, szenvedést is vállalva kitartó a *jóért* folytatott küzdelemben, de a legmesszemenőbbig bízik és remél a másik embernek az igazat és a jót felismerni és követni kész lelkiismeretében.

⁶⁰ <http://www.magyarokurir.hu/hirek/okumenikus-imaorat-tartanak-martirhalalt-halt-keresztenyekert-budapest/?q=kereszt%C3%A9ny%C3%BCld%C3%B6z%C3%A9s> (U.l.: 2015.06.16.)

⁶¹ <http://www.magyarokurir.hu/hirek/az-ensz-biztonsagi-tanacs-a-keresztenyuldozesrol-targyalt/?q=kereszt%C3%A9ny%C3%BCld%C3%B6z%C3%A9s> (U.l.: 2015.06.16.)

A tolerancia tehát semmi esetre sem jelenti a meggyőződés nélküliséget, de teljes egészében épít az egyetemes igazságra, a jó és a rossz megkülönböztetőségére, és a lelkiismeret általános érvényére és megkérdőjelezhetetlen értékére.

6.2 A keresztény tolerancia

A tolerancia filozófiai megközelítése után vessünk egy pillantást annak teológiai alapjára. A Katolikus Egyház a tolerancia fogalmát Isten hozzánk való toleranciájának értelmezése alapján közelíti meg.

Isten türelme irántunk végigkíséri az Ószövetséget, melyben a választott nép hűtlensége ellenére az Úr mindig hű marad⁶², de leginkább Jézus Krisztus megváltó művében fejeződik ki. Isten a megtorló igazságosságot visszatartotta Jézus eljöveteleig, hogy majd az ő egyetlen és örök engesztelő áldozatában kapjon elégtételt. Ahogyan Szent Pál írja:

“Megigazulásukat azonban ingyen kapják, Isten kegyelmének erejéből, Jézus Krisztus megváltása árán. Őt adta oda Isten véres engesztelő áldozatul a hitben, hogy kimutassa igazságosságát. Isten végtelen türelmében elnézte a korábban elkövetett vétkeket, hogy igazságosságát most kimutassa. Mert amint ő igaz, úgy akar igazzá tenni mindenkit, aki Jézusban hisz.” (Róm 3,24–26a)

Az evangéliumban a gondviselő Isten toleránsnak mutatkozik, aki eltűri a bűnöst, jóságával és emberszeretetével kegyelmet és időt biztosít neki (lásd a konkolyról s a búzáról szóló példabeszédet, Mt 13,24–30). Az Úr Jézus a hegyi beszédben összekapcsolja a toleranciát, a tökéletességet, a mennyei Atyához való hasonlatosságot, és az ellenségszeretetet. Arra figyelmeztet, hogy szeressük ellenségeinket, és imádkozzunk üldözőinkért. Legyünk tökéletesek, mint a mennyei Atya, aki fölkelti napját jókra és gonoszokra, és esőt ad az igazaknak és bűnösöknek egyaránt (Mt 5,45–48).

A keresztény tolerancia tehát Istennek a bűnös iránti türelméből indul ki, melynek célja, hogy időt és lehetőséget adjon a megtérésre. *“Mert úgy szeretete Isten a világot, hogy egyszülött Fiát adta, hogy mindaz, aki őbenne hisz, el ne vesszen, hanem örök élete legyen.”* (Jn 3,16) Ezért éneklí Szent Pál: *“A szeretet türelmes.”* (1Kor 13,4) A tolerancia erénye ekképpen Krisztus megváltó művébe kapcsol be bennünket, amely az önként vállalt kereszthalálban (vö. Jn 10,17–18) éri el csúcspontját. A krisztusi értelemben vett tolerancia tehát szenvedéssel jár, és célja a kiengesztelődés.

6.3 A tolerancia, mint alapvető keresztény magatartás

A szívtelen szolgáról szóló példabeszéd (Mt 18,21–35) bár alapvetően az imádságról szól, és jól fölismerhetően az Úr imájához⁶³ írt magyarázó példázatnak tekinthető, egyfajta midrás⁶⁴, egyúttal hűen példázza, hogy Isten azt várja el tőlünk, az emberek egymás iránt is hasonló megértéssel és elnézéssel viselkedjenek.

A keresztény ember tudatában van bűnösségének, tisztában van azzal, hogy szüksége van a megigazulásra és a megszentelő isteni malasztra, ezért állandó bűnbánatban és megtérésben él. Nem tekintheti jobbnak magát a másiknál. (vö. Mt 7,3; Jn 8,7) Krisztus követője továbbá nem feledkezik meg arról, hogy *“Ő, aki tulajdon Fiát sem kímélte, hanem odaadta értünk, mindnyájunkért”* (Róm 8,32), végtelen irgalmával időt és lehetőséget ad a megváltás

⁶² *“Talán örömmel telik a bűnös halálában – mondja az Úr, az Isten –, s nem azt akarom inkább, hogy letérjen útjáról és éljen?”* (Ez 18,23) Isten az embert még elesett állapotában is magáénak vallja (Bölcs 11,24; 12,16), hivatkozik az ember testi gyengeségére és törekenységére is (Zsolt 78,38; Sir 18,8). Isten időt enged a bűnbánatra. Türelmes, mert nem akarja, hogy valaki is elveszen, hanem inkább azt, hogy megbánja bűneit (Jób 33,29; Jer 15,15).

⁶³ Bocsásd meg vétkeinket, miképpen mi is megbocsátunk az ellenünk vétkezőknek.

⁶⁴ A példázatot tömören elemzi Harmai Gábor, *Ahogy én megkönyörültem rajtad... – A Mt 18,28b fordítása és a szívtelen szolgáról szóló példabeszéd értelmezése*, Magyar Sion, új folyam V. / XLVII. (2011/1) 37–40.

kegyelmének a befogadására. Ez az alapja annak, hogy a keresztény ember maga is türelemmel és megértéssel kell, hogy tekintsen embertársaira.

A keresztény ember nem ítélkezik. Tudja, hogy ítéletet hozni csak az Úrnak van joga. *“Mert ismerjük azt, aki így szólt: »Enyém a bosszú, én majd megfizetek!« És ismét: »Az Úr ítéletet tart népe felett.«*” (Róm 10,30, vö. MTörv 32,35–36) Aki ítélkezik, saját fejére von ítéletet. *“Ne ítéljetez, hogy meg ne ítéltessetek”* (Máté 7,1) Az Úr az utolsó napon mindenkit megítél tettei szerint. (vö. Mt 25,31–46)

A keresztény ember nem fordul el eleve a bűnöstől. Figyelemre méltó, hogy Jézus egy asztalhoz ült a vámosokkal, bűnösökkel és farizeusokkal, szóba állt a pogányokkal, még azt is engedte, hogy a bűnös nő megkenje a lábát, amiért sokan meg is botránkoztak rajta és szemére is vetették, hogy kikkel barátkozik (vö. Mt 8, 5–13; 9, 9–10; Lk 17, 36–5; 19,1–10; Jn 4,1–42). Ugyanakkor Jézus ezt sohasem öncélúan tette, hanem mindig a lélek gyógyításának a szándékával. *„Nem az egészségeseknek van szükségük orvosra, hanem a betegeknek; nem azért jöttem, hogy az igazakat hívjam, hanem hogy a bűnösöket.”* (Mk 2,17)

A keresztény tolerancia tehát alapvetően nem engedi meg a bűnöstől való eleve elzárkózást, hanem annak javát keresi, megkívánja a megértést és a tapintatot, az alázatos bűnbánatra épül, arra a meggyőződésre, hogy az igaz bűnbánatra mindig nyerhető feloldozás, a kegyelem erejével meg tudjuk változtatni az útjainkat, és egy napon mindnyájan meg kell állnunk az Úr ítélőszéke előtt. Ezért szükséges, hogy őszintén nézzünk bele lelkiismeretünk tükrebe, a felebarát iránt pedig legyünk tapintatosak, együtt érzők és megértők, a haragban késedelmesek, béketűrők és irgalmasok. Adjunk időt és teret egymásnak a megbánásra, a bűntől való szabadulásra, valamint a gondolatok, a szavak és a cselekedetek jobbá tételére, s szavunkkal, személyes példánkkal, imádságunkkal és minden tőlünk telhető segítséggel azon legyünk, hogy a másik megtérjen és éljen. (vö. Ez 18,23)

6.4 A vallási tolerancia, vallásszabadság

A lelkiismeret szabadsága a személy alapvető joga az igazság, elsősorban a vallási igazság megismeréséhez és szolgálatához.

Vallásszabadságról világi és vallási értelemben beszélhetünk, továbbá meg kell különböztetnünk a jogot (*ius*) és lehetőséget (*potentia*). Az állampolgárnak például joga van arra, hogy földet vásároljon, ha azonban ehhez nincs meg a kellő pénze, akkor erre nincs lehetősége. Ugyanakkor az egyénnek lehetősége van, hogy területet raboljon, de nincs hozzá joga.

A Szent és Örök Isten maga a tökéletesség, a létteljesség, az abszolútum, aki az ember egyedüli létoka és végcélja. Vele szemben a porszemnyi, teremtett ember semmi joggal nem bír. Ha az embernek Isten akaratával szemben joga lenne bármi másra, akkor nem létezne a bűn, de a jó és a rossz fogalma sem.

Az ember Isten képmása (*imago Dei*), vagyis örök életre teremtett és meghívott lény, akinek van értelme és szabad akarat. Az értelem lényegét tekintve nem más, mint képesség azt választani, ami a végső célnak, az üdvösség elérésének megfelel. Akinek hatalmában van több dolog közül egyet választani, az cselekedeteinek ura. Mivel mindazt, ami az üdvösség elérésére szolgál, hasznos jónak nevezzük, a jónak pedig természetében van, hogy a törekvő képességet felkeltse, azért a szabadság az akarat tulajdona, sőt az akarat maga, amennyiben működésénél a választás szabadságával bír. Az ember morális lény, mert értelmével képes jó és az igaz felismerésére, és akaratával a helyes irányba való elköteleződésre. Ez tehát az Isten előtti erkölcsi felelősségünk alapja.

Isten belépett az emberiség történelmébe. Az ósatyák által és a próféták szavával kinyilatkoztatta akaratát, törvényeit és tanítását, Jézus Krisztusban pedig teljesen és véglegesen feltárta előttünk önmagát. Az utolsó időkben pedig megalapította azt az egy, szent, katolikus és apostoli

Anyaszentegyházat, amely a kereszténység mindenden megoszlása ellenére a teljes és csorbítatlan hitletétemény (*depositum fidei*) egyetlen hiteles őrzője és hirdetője és az üdvösséghez szükséges kegyelmi eszközök teljességének közvetítője.⁶⁵

A Szentírás a hamis kultuszok gyakorlását, sőt még a megtűrését is jogtalanságnak és szellemi paráznaságnak minősíti. Amikor a választott nép tagjai újra és újra eltérnek JHWH kultuszától, az ószövetségi próféták Isten jogos büntetését helyezik kilátásba számukra. Mózes Isten akaratából rombolta le az aranyborjút, mint a hamis kultusz szimbólumát. A negyvenévi pusztai vándorlás és a babiloni fogság is a hamis vallás gyakorlása miatti büntetés volt. „*Én, az Úr, a te Istened féltékeny Isten vagyok*” (MTörv 5,9); és „*Ne legyenek más isteneid*” (MTörv 5,7). Az ószövetségi könyvek (pl. a Bírák, Királyok, Krónikák) számos olyan történelmi eseményről számolnak be, amikor a zsidók átvették a szomszédos népek bálványimádását, és ezzel Isten büntetését vonták magukra.

Az Újszövetségben Jézus Krisztus mondja: „*Azokat, akik megvallanak engem az emberek előtt, én is megvallom majd mennyei Atyám előtt. De aki megtagad az emberek előtt, azt én is megtagadom mennyei Atyám előtt.*” (Mt 10,32–33) Az üdvösségről kijelenti: „*Aki hisz és megkeresztelkedik, üdvözülni fog, aki nem hisz, elkárhozik*” (Mk 16,16), az Egyházat pedig a kegyelem rendes útjaként mutatja be: „*Péter vagy, erre a sziklára építem egyházamat... Neked adom a mennyek országa kulcsait.*” (Mt 16,18.19)

Az embernek lehetősége van, hogy téves keresztény közösség tagja legyen, valamely pogány vallást gyakoroljon, sőt arra is, hogy teljesen vallástalan, sőt istentagadó életet éljen, netán sátánista legyen, de Isten parancsai, a józanész, a Szentírás és az Egyház tanítóhivatala (zsinatok, pápai megnyilatkozások) szerint erre Isten előtt joga nincs. Hiszen ha lenne, akkor, ahogy a hitújítók (Luther, Kálvin, Zwingli stb.) az összes szektaalapító, de mindenki más is a maga kénye-kedve szerint alakíthatna magának vallást önmaga szabta törvényekkel és tanítással. Ha ez lehetséges lenne, akkor minden relatívvá válna, ahol már nem Isten az igazság forrása, hanem az egyes személy szubjektív ítélete és érdeke. “Ha a természet és a szabadság tökéletessége a jótól való elpártolhatást követeli, akkor Isten, Jézus Krisztus, az angyalok, a mennyei boldogok, akik a jótól el nem tántorodhatnak, vagy nem szabadok, vagy legalább kevésbé tökéletesek, mint a földön élő ember.”⁶⁶

A téves, hamis vallások is rendelkezhetnek értékekkel, de ezek leginkább egyes bölcséleti felismerések, valamint természetes emberi értékek (pl. szeretetszolgálat, közösségi összetartás). A görögkeletiek leginkább szakadarak, valóságos hierarchiával és mind a hét szentséggel is rendelkeznek, az eretnység kisebb mértékben érinti őket, tanításuk jórészt megfelel az egyetemes Egyház hitének. A protestánsok viszont csak egy szentséggel, a keresztséggel bírnak csupán, mert egyrészt nincsen érvényes papságuk, másrészt a szentségeket vagy teljesen elvetik, vagy csak imitálják. Számos eretnek nézetet vallanak, tanításuk általában nagyon erősen eltér az Egyház teljes és csorbítatlan hitétől. Ami a keresztény felekezetekben teológiailag is tiszteletreméltó, az mind katolikus elem, a katolicizmus maradványa, hiszen a kinyilatkoztatáshoz és a kegyelmi eszközökhöz hozzáadni nem lehet, a szentség nem koppintható, Krisztus menyasszonyának (vö. Ef 5,25) szépsége pedig felülmúlhatatlan. Ilyen értelemben minden teológiai értelemben vett jó, szép és igaz, ami az bizánci rítusú elszakadt kereszténységben és a protestantizmusban található, a katolikus Egyházban is megvan, sőt *onnan lett átvéve*.

A pogány vallások (például a törzsi vallások, a távol-keleti vallások, az iszlám) azonban több természetellenes és démoni elemet is tartalmaznak, melyek nemcsak az Istent, a teremtett világ

⁶⁵ Vö. *Dominus Iesus, A Hittani Kongregáció nyilatkozata Jézus Krisztus és az Egyház egyetlen és egyetemesen üdvözítő voltáról*, Róma, 2000. augusztus 6.

⁶⁶ XIII. Leó pápa: *Libertas Praestantissimum* kezdetű enciklikája az emberi szabadságról, 1888. június 20.

rendjét, de az emberi méltóságot is súlyosan sértik. Ami bennük valóban igaz és szent, az tisztább és tökéletesebb formában – az üdvrend egyetemessége folytán – a katolikus Egyházban is megtalálható. A hamis vallásokban található igazságok a természetes és a természetfölötti egyetemes kinyilatkoztatás részei, de éppen csak részek, még hozzá tévedésekkel összekeverve. Azonkívül mindezeknek a vallásoknak sajátjuk, hogy az egész igazságot egyáltalán nem akarják elfogadni, és a katolikus hitet hamisnak nevezik. Ezek a vallások tehát nem csak tökéletlenek, melyek egyszerűen még nem jutottak el az igazság teljességéhez (ez csak a Krisztus előtti ószövetségi zsidóságra igaz), hanem tévesek, mert határozottan visszautasítják az egyetemes kinyilatkoztatást.

A hamis kultusz objektíve súlyos bűn, de ahhoz, hogy egy személy e miatt vétkezzen, részéről szükséges, hogy *tudva és akarva* kövesse el a bűnt. Ezért tehát a téves vallások követői, ha jóhiszeműek és lelkiismeretük szavát követik, üdvözülhetnek, de nem saját vallásuk által, hanem annak ellenére: a katolikus Egyház és saját, az igaz Isten utáni vágyakozásuk miatt. Isten a görbe vonalakon is tud egyenesen írni, de ettől még azok nem válnak egyenesekké.⁶⁷

Ha tehát valaki az értelem fényénél felismeri a katolikus Egyházban Isten igazi egyházát, köteles azt követni. Ha e felismerés után is téves vallási közösségében marad, súlyosan vétkezik Isten ellen, aki maga az igazság.

A vallásszabadság, mint Istennel *szembeni* jog tehát lehetetlenség. A vallás szabadságát az elmondottak értelmében, tehát mint természeti jogot követelni, védelmezni s engedélyezni semmiképpen sem szabad, mert ha valóban a természet adta volna az embernek e jogokat, akkor Isten uralmának megvetése jogos volna, s az emberi szabadságot semmiféle törvénnyel sem volna szabad fékezni. Az Egyház küldetése az, hogy elszakadt keresztény testvéreinket a féligazságokból a teljes igazságra vezesse, vagyis önmagába integrálja; a pogányok számára pedig elvigye Jézus Krisztus evangéliumát, Isten Országának örömhírét.

6.5 A tolerancia határai

Az eddig elmondottak alapján jól látható, hogy a keresztény toleranciát semmiképp sem a felvilágosodás pátosza diktálja, nem a jó és a rossz különbségének tagadására épül. A keresztény hit nem szolgáltatja ki az aktuális közmegegyezésnek vagy egy hatalmaskodó elitnek a jó és rossz tudását, hanem ellenkezőleg, messzemenően tisztában van az isteni törvénnyel, a kinyilatkoztatással, a bűn és a kegyelem valóságával, az erkölcsi kategóriákkal, a megtérés szükségességével.

A tolerancia biblikus és teológiai értelmezése továbbá a kereszténység abszolút igazságigényét sem vonja kétségbe, ellenben határozottan kijelenti, hogy az csak az Isten egyszülött Fiához, az egyetlen üdvözítőhöz, az Úr Jézus Krisztushoz való *hasonulás* által lehetséges. A keresztény ember toleranciája a megváltó műhöz kapcsolódik, amely az igazságosság napja előtt az irgalom óráját hirdeti meg. “Az *Emberfia azért jött, hogy megkeresse és megmentse azt, ami elveszett*” (Lk 19,10).

A toleranciát tehát nem szabad semmiképpen sem azonosítani az álláspont-nélküliséggel. Az igazságban való szilárd meggyőződés, a jóakarát és lelkiismereti tisztaság nélkül igazán nem is lehet toleranciát gyakorolni. A hiteles tolerancia megőrzi a bátorságot a hamissággal szemben való ellentmondáshoz, a másik javát kereső szeretetteljes testvéri intelemhez, a jóra való buzdításhoz, és a hitre való neveléshez, akkor is, ha ez szükségszerűen konfliktusokat idéz elő. Mert nem a hamis – az igazság helyett inkább egyfajta cinkosságra épülő – látszatbéke megőrzése a célja, hanem a másikkal való teljesebb közösség elérése Krisztusban, vagyis végső soron az Istennel való kiengesztelődés szolgálata.

⁶⁷ Simon Gábor: *Mi a vallásszabadság?* <http://www.katolikus-honlap.hu/0804/vallasz.htm> (U.l.: 2015.06.16.)

A tolerancia hiteles felfogása nem állhat meg a “másság” elfogadásánál, nem fulladhat a “minden mindegy” neutralizmusba, hanem azzal a szándékkal tűri, viseli el a másikat, mert őt mintegy egyenrangú – bűnös és megváltásra szoruló – útitársnak tekinti az élet útján, és akit nagy megértéssel és tapintattal, de ereje és tudása szerint a legjobb irányba kell segítenie.

A tolerancia a felebarát személyes szabadságának és lelkiismeretének teljes tiszteletben tartása lévén valósul meg, azonban ez sem lehet öncélú. Sem a szabad akarat, sem a lelkiismeret nem bálványozható, vagyis nem kezelhető végső vonatkoztatási pontként. Azért fontosak számunkra, mert ezek által vagyunk képesek felismerni és követni az igazságot. A szabad akaratra és a lelkiismeretre való pusztá hivatkozás nem fedezhet hamis, téves ítéleteket, döntéseket és ártó szándékot. A személyes szabadság és a lelkiismeret tehát addig tolerálható, amíg nyilvánvaló módon a kinyilatkoztatott igazság határain belül marad. Mihelyt ütközik vele, vagyis objektíven felismerhető és tárgyában súlyos törvényszegés történik, kontrollt kell gyakorolni.

Az áteredő bűn következtében az értelem elhomályosult, az akarat meggyöngült, az emberi természet pedig rosszra hajló lett, ami mindnyájunkat érint, és ez az egyetlen oka annak, hogy a szabadsággal való visszaéléssel, és a téves lelkiismerettel szemben – mert ezek legyőzése csakis hit által és a kegyelem útján lehetséges – türelmesnek kell lennünk.

A tolerancia továbbá nem jelenthet pragmatikus taktikázást sem. Sohasem lehetünk toleránsak azért, hogy bármiféle önös érdeket szolgáljunk vele. Ezzel kihasználnánk a másik esendőségét, visszaélnénk bizalmával, és eltérítenénk a helyes útról, mert saját érdekeinket állítanánk az igazság helyébe, amelyet mindnyájunknak keresni és követni kell.

A tolerancia nem gyávaság, hanem biztos alap ahhoz, hogy mindig készek legyünk bizalommal várni a másokra, és ha megfelelő a pillanat, akkor bátran inteni, buzdítani, tanítani, még akkor is, ha ez számunkra kellemetlenséggel, megpróbáltatással jár. A tolerancia ellenállása megértő és békülékeny, vagyis szelíd, és mindig készen áll a kéznyújtásra.

Ez a tűrőképesség ugyanakkor minket is véd: az ellenállás akkor is kötelező, amikor az egyéni lelkiismeretünk szabadságát kell megőrizni. Mi sem válhatunk eszközzé a felebarát kezében. A tolerancia nem lehet a hit, a meggyőződés és az önbecsülés kárára. Senki sem hivatkozhat arra, hogy a tolerancia nevében adjuk fel hitünket, meggyőződésünket, önazonosságunkat.

A lelkiismeret és személye növekedés tiszteletben tartása, valamint a jóra való segítség kölcsönös, ezért a másik felet is kötelezi. Alázattal fel kell ismerni, hogy mi magunk rászorulunk Isten és az embertársaink irgalmára, tanító szavára, intelmeire, jó példájára. A felebarátok közötti tolerancia mindig kétirányú.

7 “Mi az igazság?” (Jn 18,38)

A János-passióban Jézus Krisztus vallja magáról a kihallgatás során: *“Arra születtem, s azért jöttem a világba, hogy tanúságot tegyek az igazságról. Aki az igazságból való, hallgat szavamra.”* Erre válaszul hangzik el Pilátus merengő kérdése: *Ti esztin alétheia* - *“Mi az igazság?”* (Jn 18,38)⁶⁸

Először is le kell szögeznünk a filozófiailag és teológiailag egyaránt megerősített állítást, hogy az emberi intellektus képes megismerni az igazságot.⁶⁹ Az Egyház dogmatikus hite, minden tanítóhivatali megnyilatkozása és tevékenysége ezen a meggyőződésen nyugszik. A római pápából és a püspökök testületéből álló egyházi Tanítóhivatal határozottan kiáll az intellektus képessége mellett, miszerint az képes az igazságot felismerni. Az igazság ontológiailag és logikailag is megelőzi a tagadást. Soha nem kereshetnénk az igazságot, ha nem tudnánk róla. Az

⁶⁸ Nestle–Aland: *Novum Testamentum Graece – The scholarly edition of the Greek New Testament*. Deutsche Bibelgesellschaft, 2012.

⁶⁹ II. János Pál pápa: *Fides et Ratio* 13. p.

igazságra való rákérdezés lehetőségi feltétele és vezérlője az igazság. Sohasem kérdezhetnénk arra, amiről eleve semmit sem tudunk.

Másodsorban észrevehetjük, hogy ember az igazságra való rákérdezésben szembesül önnön paradoxonával: bár ő maga véges (kontingens, történelmi, metodikai határoltság), mégis vágyik a végtelenre, a teljességre. Az igazságra való rákérdezés során az embernek rá kell jönnie, hogy lényé legmélyén a teljes igazsághoz van rendelve, ezért az igazság kérdése az embert Istenhez vezeti el. Az ember állandó kérdezése annak a jele, hogy ráutalt egy tőle nagyobb válaszra, a Teljességre, aki maga az Isten.⁷⁰ A teológia szerint a történelem voltaképpen út a kifürkészhetetlen Titok felé.⁷¹

Az ember azonban nemcsak “kérdő” lény, hanem az isteni kinyilatkoztatás okán – és ontológiailag ez az elsődleges – “meghívott, megszólított” is. Az igazság keresése és követése a lelkiismeret legfontosabb kötelessége. Ez az, amire a lelkiismeret szabadsága irányul. Ahogy Szent II. János Pál tanítja⁷²: ha létezik az igazság keresésében a saját út tiszteletben tartásának joga, akkor előbb és még inkább létezik mindenki súlyos kötelezettsége az igazság keresésére és a megismert igazsághoz való ragaszkodásra.⁷³ Boldog John Henry Newman bíboros, aki a lelkiismeret jogainak jeles képviselője, ebben az értelemben állította nagyon határozottan: “A lelkiismeretnek azért vannak jogai, mert vannak kötelességei.”⁷⁴

Az ember tehát metafizikai értelemben szellemi lény, akinek méltósága a végtelen abszolútumra (Istenre!) irányuló teremtett személy mivolta felől közelítve válhat csak érthetővé.

Az emberi a létnek, a tiszteletnek és a méltóságnak ez az abszolút jellege nem tekinthető autonómnak és nem vezethető le teljesen saját alapjából. Az ember véges és mulandó lény, ezért az ember az abszolútumra vonatkozó lényegét nem vezetheti le a saját immanenciájából, hanem csak a *transzcendenciában* alapozhatja meg, amely felé a szellem irányul. Abszolút méltóságot csak egy abszolút Istennel kapcsolatban lehet feltételezni. Így ha a megértést következetesen végezzük, szükségszerűen fölfedezzük az igazságkereső ember vallásos természetét.

7.1 A kultúra a megismert igazság közösségi kifejeződése

A kultúra a közösség életét alakító ismeretek és értékítéletek történelmileg kialakult közösségi kifejeződése. A kultúrában olyan megértésről van szó, amely egyben gyakorlati tudást is közvetít, olyan tudást, amelyhez az értékek, az erkölcs dimenziója szervesen hozzátartozik.⁷⁵

A kultúra alapvető kapcsolatban van a hittel. Mindig ott van az istenségre irányuló kérdés, mint a tulajdonképpeni legfontosabb kérdés, mindig benne van az emberre és a világra irányuló kérdésben, sőt meg is előzi azt. Az Istenre irányuló kérdés megválaszolása által lehetséges a világ és önmagunk megértése is. Az emberiség nagy kultúráiban mindig markánsan megjelenik az istenihez való viszony rendezése. Az “ősök” bölcsessége, a kinyilatkoztatásszerű kezdeti hagyományokra, az istenekkel való érintkezés korára, tehát minden dolgok alapjával való eredeti érintkezésre vezeti vissza magát a legprimitívebb kultúra is.⁷⁶ A katolikus keresztény hit a legfontosabb kultúrateremtő erő, mert megmondja, hogy kicsoda az ember, és mit kell kezdenie az életével.

⁷⁰ Papp Miklós: *Az Igazság az örökmécsnél van. Az erkölcsi igazság komplexitása.* in: *Az Igazságról*, Sapientia Füzetek 19, Vigilia Kiadó, Budapest 2011, 144. p.

⁷¹ II. János Pál pápa: *Fides et Ratio*, 11. p.

⁷² II. János Pál pápa: *Veritatis Splendor* enciklika, 34. p.

⁷³ Vö. *Dignitatis Humanae*. Továbbá: XVI. Gergely: *Mirari vos arbitramur* enc., 1832. VIII. 15.; IX. Pius: *Quanta cura* enc., 1864. XII. 8.; XIII. Leó: *Libertatis praestantissimum* enc., 1888. VI. 20.

⁷⁴ *Certain Difficulties*. London, 1868. 2. köt. 250. p.

⁷⁵ Ratzinger, Joseph: *Hit, igazság, tolerancia. A kereszténység és a világvallások*. Jövőgyetem könyvek, Budapest, 2014. 46. p.

⁷⁶ V.ö. Eliade, Mircea: *Mitoszok, álmok és misztériumok*. [ford. Saly Noémi]. Cartaphilus Kiadó, Budapest, 2006.

A kultúra természete szerint fejlődőképes. A kultúra mindig az új valósággal való találkozásban, és az új felismerések feldolgozása által bontakozik ki. A kultúra történelmi jelleggel bír, tovább tud haladni, képes megnyílni, találkozni. (Meg kell említenünk, hogy itt döntő különbség van a kozmikus-statikussal és a történelmi kultúrák között.)⁷⁷

Bár a kultúra lényegét tekintve kapcsolódik a hithez, paradox módon a vallástalanságnak is megvan a maga "kultúrája". Nem létezik hit, amely ne kötődne kultúrához, de ez fordítva is igaz: a vallástalan kultúra sincs meg a modern technikai civilizáción kívül.⁷⁸ A technikai civilizáció egyáltalán nem semleges vallási és erkölcsi szempontból. Az igazodási pontokat és magatartásokat megváltoztatja, és gyökeresen átalakítja a világ értelmezését.⁷⁹

7.2 Tolerancia a kultúrák között

A kultúrák találkozása az emberiség antropológiai egységén alapul. Az emberi nem történelme és közösségalkotó tevékenysége minden különbözősége ellenére metafizikai értelemben egyetlen egy és ugyanazon lény. Ezt az egy és ugyanazon lényt pedig maga az igazság érinti meg. A különbözőség mindenek előtt abból adódik, hogy az emberi szellem befogadó és felfogó képessége is véges, az átéredő bűn következtében ráadásul elhomályosult. Senki sem tudja megragadni az egészet, és nem mentes a tapogatózás gyötrelmétől. Ezért mondhatjuk, hogy csak az emberre vonatkozó közös igazság vezetheti el a kultúrákat egymáshoz, amely az Istenre és az egész valóságra vonatkozó kérdést és igazságot is mindig magában foglalja.

A kereszténység egészen sajátos hatással bír a kultúrák találkozásának folyamatában. A kereszténység a maga emberképével, egyedülálló kultúrafelfogásával az egyes kultúrákat képes a saját lényege felé fordítani, benső középpontjához vezetni, s ekképpen az igazság felé kormányozni. Éppen ez lehet a kereszténység pótolhatatlan hozzájárulása a kultúrák közötti méltó, toleráns viszonyok kialakításához, mint egyetlen hiteles lehetősége annak, hogy megszűnjenek a merev szembenállások, és helyes értelemben véve kiegészíthessék egymást, hiszen a központi igazsághoz igazodva mindenki a saját termékenységét is ki tudja bontakoztatni. A keresztény meggyőződés szerint a kultúrába sosem szabad bezárkózni. Az egészséges, élő kultúra mindig fejlődőképes.

7.3 Az igazság tagadása a kultúra tagadását is jelenti

Korunkban az igazságot előszeretettel helyettesítik a többség véleményével. A relativizmus diktatúrájában mindenkire érvényes igazság nem létezik. A kultúrák sokasága mindannyiunk totális viszonylagosságának a bizonyítéka. Ebben a felfogásban a kultúrát szembeállítják az igazsággal. Mivel az igazság keresése és megélése a kultúra benső lényegéhez tartozik, ezzel a legmélyebb ponton támadják magát a kultúrát, és vonják kérdőre az emberlét metafizikai lényegét. Ez a relativizmus korunk legmélyebb problémája, mert a társadalmi életet alapszövegében kezdi ki, és az ellenálló- és alkalmazkodóképesség lehetőségét vonja el, szó szerint kulturálatlanná tesz.

Ez a folyamat korunk globalizációs folyamatai közepette komoly veszélyforrást jelent. "A globalizáció mint emberi valóság különböző kulturális tendenciák terméke, amelyek között érdemes megkülönböztetést alkalmazni. A globalizációnak, mint folyamatnak az igazsága és etikai alapkritériuma az emberiség családjának egységével és a jó felé való előrehaladásával

⁷⁷ V.ö. Eliade, Mircea: *Az örök visszatérés mítosza avagy a mindenség és a történelem*. [ford. Pásztor Péter]. – Európa, Budapest, 1998.

⁷⁸ Ratzinger, Joseph: *Hit, igazság, tolerancia. A kereszténység és a világvallások*. Jövőgyetem könyvek, Budapest, 2014. 48. p.

⁷⁹ U.o. 58. p.

adott. Ezért szüntelenül a világméretű integráció személyközpontú, közösség-orientált, a transzcendensre nyitott kulturális folyamatának elősegítésén kell fáradoznunk.”⁸⁰

8 A tolerancia diktatúrájának bukása

Az újkor radikális szabadságvágya és a tolerancia relativista diktatúrája mögött alapjában véve egész egyértelműen a következő sátáni ígéret áll: *“olyanok lesztek, mint Isten”*. (Ter 3,5) A összes modern szabadság-mozgalom rejtett célja, hogy végre olyanok legyünk, mint Isten: semmitől és senkitől ne kelljen függünk, ne vegyenek körbe bennünket semmilyen korlátok, és senki akarata ne korlátozhassa, sőt lehetőleg ne is befolyásolhassa a miénket. Csakhogy az isteni lényeg nem egoista! Az ilyen isten nem Isten, hanem bálvány, sőt az ördög maga, aki Isten paródiája, isten majma. *“Az igaz Isten ugyanis lényege szerint teljesen másért való lét (Atya), mástól való lét (Fiú) és másokkal való közösség (Szentlélek). Az ember éppen azért képmása Istennek, mert emberségünk lényegét is a mástól, a mással és a másért való lét jelenti.”*⁸¹ Ahol az ember ettől próbál megszabadulni, ott az elembertelenedés felé halad. Az igazság lerombolásával magának a létnek a lerombolása felé, egy önmagának ellentmondó, önmagát felszámoló létezés irányába, amit joggal *pokolnak* nevezhetünk.

„Minden önmagával meghasonlott ország elnéptelenedik, minden önmagával meghasonlott város vagy ház elpusztul.” (Mt 12,25) A tolerancia diktatúrájának az ereje az emberi élet végső céljának az elfeledtetéséből táplálkozik. Ha az ember már nem tekinti önmagát antropozsnak, aki fölfelé tekint, végső vonatkoztatási pontját nem az üdvösségben és örök életben leli meg, elveszíti az Istennel való élő kapcsolatát, és ezzel mindent, ami biztonságot adhat az életben. Ezáltal pedig minden értelmét veszíti, és minden szó és tett hamissá válik. A tolerancia sem lesz egyéb, mint palástja a hazugságnak, és a cinkosság ideológiája az önzésben és a hiúságban. Ezen az úton lehet járni egy ideig, de a meghasonlás olyan nagy, hogy életben maradni hosszútávon így nem lehet.

A tolerancia diktatúrája gyilkos, mert nemcsak hogy képtelen valódi békét megalapozni, de az igazság kérdésének az elsumákolásával, sőt tagadásával a konfliktusok legfőbb melegágyává válik, és az embert a legbensőbb természetével fordítja szembe. Az ember önmaga, a felebarát, és Isten ellenségévé válik. Ez azonban törvényszerű bukáshoz vezet.

A Katolikus Egyház hite és tanítása, és maga a katolicitás – ami az *“egész szerint”* valóságot jelent – voltaképpen az egység csodája. Pünkösdkor (vö. Apcsel 2) nem valami *“egyennyelv”* (*“egyencivilizáció”*) születik, hanem egység valósul meg a sokaságban. Péter apostol pünkösdi beszédében a sok nyelv és kultúra az egy szellemben érti meg egymást. A keresztény hit az egészen egyedülálló üzenetével, ahogyan képes hatni a társadalomra és a globális világra, a hiteles és valódi, vagyis megalapozott és magasrendű célra irányuló tolerancia páratlanul biztos útjaként jelenik meg.

Alapos filozófiai és teológiai megfontolásban beláthatjuk, hogy nem a relativizmus bizonyul igaznak, amely az embert és küldetését megfoghatatlanná teszi, hanem az emberi lét metafizikai és ontológiai egysége. A becsületes és következetes gondolkodó előtt olyan igazság tárul fel, amely nagyobb nálunk, és ezért mindnyájunkat érint. Aki ettől az egységtől és az igazságtól való függéstől szeretne megszabadulni, a maga emberi lényegét tagadja.

⁸⁰ XVI. Benedek pápa: *Caritas in Veritate*, 42. p.

⁸¹ Ratzinger, Joseph: *Hít, igazság, tolerancia. A kereszténység és a világvallások*. Jövőgyetem könyvek, Budapest, 2014. 189. p.

A kereszténység istenfogalma a maga teljességét Szent János szavaiban nyeri el, aki azt mondja: “*Isten a szeretet*” (1Jn 4,8). Isten, aki maga az igazság, maga a szeretet is,⁸² amely legteljesebben Krisztus megváltó szenvedésében, kereszthalálában és feltámadásában mutatkozott meg. Ennek megértése vezethet el bennünket annak belátásához, hogy a tolerancia végső biztosítéka Isten irántunk való irgalma. Az igazság, amit értelmünkkel keresünk, felismerünk és belátunk, és amit akaratunkkal egészen követnünk kell, maga a szeretet.

“A szeretet az igazságban, amelyről Jézus Krisztus tanúságot tett földi életével, s mindenekelőtt halálával és feltámadásával, minden ember és az egész emberiség valódi fejlődésének legfőbb hajtóereje.”⁸³

---

⁸² Ratzinger, Joseph: *Hit, igazság, tolerancia. A kereszténység és a világvallások*. Jövőegyetem könyvek, Budapest, 2014. 175. p.

⁸³ XVI. Benedek pápa: *Caritas in Veritate*, 1. p.

* * *

Gazdaság – Etika – Globalizáció

Konferencia kiadvány

A Jövőegyetem könyvek sorozat új kötete a 2015. évi Gazdaság – Etika - Globalizáció című nemzetközi konferencia előadásainak szerkesztett változatait tartalmazza.

A Jövőegyetem könyvek sorozatot szerkeszti:

Kertész-Bakos Ferenc

ISSN 2416-0482

© Kertész-Bakos Ferenc

A Jövőegyetem könyvek sorozatot kiadja:

John Henry Newman Oktatási Központ Kft.

8330 Sümeg, Kossuth L. u. 2.

Felelős kiadó:

Fülep Dániel

Az előadások szövegei a forrás megjelölésével szabadon terjeszthetők.